Контрольный экземпляр

Бакъдар, вошал, цхьоагIо!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ГАЗЕТ

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 11 ДЕКАБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 124 (7938). Мах 3 кеп.

КОСМИЧЕСКИ ВАХТЕ

НИКЪ БАРА УПРАВЛЕНИ Ю ЦЕНТР. 8 декабрь. (ТАСС). ПхелагIа ди да «Мир» яхача Iилма-тохкама комплекса борта тIа цхьана болх беш советски виъ космонавти японски журналисти бола.

Орбита тIара юхабахка кийчо яра планага хьежжа Манаков Геннадийи Стрекалов Геннадийи хьожаш хиннаб тахан «Союз ТМ-10» яхача кема бортовой система болх миштa бу. Iойоссаеш йолча кема аппарата тIа ахпроводникови материалий монокристаллаш йола капсулаш, даьхача суртий фотопленка кассеташ, кхыйола цIаяхьаш йола оборудовани дIанийсъеш хиннаб. Цу дийнахьа космонавташ «Чибис» яха пневмовакуумни костюм йолаш а «удаш болча новкъа» а тренировкаш еш а хиннаб.

ВорхIагIча керттерча экспедице экипаж хувца хьалкхаьча Афанасьев Виктори Манаров Мусаи «Мир» яха орбитальни комплекс Iомаеш ба. Уж нийсъеш ба космически лабораторе Iилман аппаратура, из лелаяра опыт хьаэцаш а ба. Шоай керттера болх баь ца Iеш командири бортинженери Тоехиро Акиямана гIо деш ба белгалъяь медико - биологически эксперименташ кхоачашъяраи орбита тIара репорташ яраи.

ТIехдика продукци— дукхагIа

Вай республикерча производственни объединенешта юкъе лаьржача яхье шийтталагIча пятилетка шерашка хьалхара моттиг дIа ца хецаш хьайоагIарех я СССР 60 шу дизара цIерагIча Грозненски «Оргтехника» яхача производственни объединене коллектив. Ше арахецаш мел йола электрофотографически машинаш, халкъа эша товараш тIехдика мара хилийтац цо. Объединене ерригa хьаеча продукцех 99 процент яр ОТК болхлой тIахьожам боацаш чакхйоаларех я. ХIаьта укх тIеххьарча массехк шера машинашъераша арахийца продукци во я аьнна цхьа рекламаци кхаьчаяц царга шоай потребителашкара.

Иштта продукци дика хилийтарал совгIа хадданза овсаре къахьегаш хьабоагIа объединене машинашъераш. Цхьаккха бутт дIабахийтабац цар карарча шера шоаш тIаийца декхараш тIехкхоачаш ца деш. Долче, дерригача технико-экономически хьокхамий цхьайтта бетта задани ханал хьалха кхоачашъяьй цар. Пачхьалкхен планагIа лаьрхIачул тIех арахийца товарни продукци ялх бIаь эзар гаргга сома маьха я. ХIаьта заданел тIех арахийцад шовзткъа эзар гаргга сом мах бола халкъа эша товараш. Къахьегама овсарле лакхъяра задани дикка тIехкхоачаш а яь, духхьал из лакхъяра чотагIа хьаяьй машинашъераша планал тIех ара мел хийца тайп-тайпара продукци. Бийдал, металл, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах, хьаеча продукцега дIабода мах заданел дикка лохбарах духхьал итт бетта планал тIех цар пачхьалкхенна баь пайда цхьа бIаь эзар гаргга сом да.

Уж толамаш доахача къаьстта дика къахьийгад Москалев Виктор, Шнейдман Марк Исакович, Антонов Анатолий керте латтача цехий коллективаша. Цхьайтта бетта задани кхоачашъярах эггара хьалха рапорт деннад цар.

МЕХКДАЬТТАХОЙ ЦХЬАН ДАГАРА БА

Ховш махкиллара мехкдаьттахойн бурувдеттарийн болх боагIагIача боарамагIа дIабахар дуккхача даькъе тийша да царна мел эша мовхьаш кхоачамболлаш ханнахьен лоаттадарах. Цу даькъе шоашта тIалатта бехктоккхам боккха хилар дика кхета а деш, шоай бехкагIа смежникий балха тIа хьовзам ца хилийтара хьинар кхо ца деш къахьег пятилетка тIеххьарча шера Грозненски УТТ транспортникаша. Пачхьалкхен планал совгIа цар яьй кхо миллиони 890 эзари гаргга тонно-километр. ХIаьта карара шу доладелча денз заданел тIех цар яьй 890 эзар гаргга сома маьха валови доходаш. Мовхьаш дIахьа кхахьарга дIабода мах лохбарах, доагора-энергетически ресурсаш, кхыйола материалаш кхоярах духхьал итт бетта УТТ коллективо пачхьалкхенна планал тIех баь пайда 196 эзар совгIа сом да.

ТIехдика къа а ш, уж толамаш доахача дикка къахьийгад [illegible] Демильханов, Донец, Соколов, Темирханов керте латтача бригадай коллективаш.

Б. КОСТОЕВ.

Болхлочун уйлаш

ГIУЛАКХ ТОАДАЛАРГА ДОГДОАХ ОАХА

Ачхой - Мартановски района «Новосельский» совхоза Къахьегама ЦIечa Байракха орден делаеча коммуниста Тепсуркаев Мовладе кулгалдеча баьцадаараши соми кхебеча бригадо ерригa планаш тIехкхоачаш а еш 460 эзар сома, е совхозо дIаенначох пхеллагIа дакъа, тайп-тайпара юртбоахама продукци дIаелар пачхьалкхенна укх шера. Авансах деннача хIара сома 3 соми 76 кепиги кхоачаш ахча ийцар цун коллективо тIеххьара. Цхьабакъда, уж хьоккхамаш кхы а лакхагIа хила йиш йолаш дар. Фу дича? Цу хаттара жоп М. Тепсуркаева ше лу:

— Хьаэцаргья вай пачхьалкхенна дIалуш йола юртбоахама продукци, къаьстта баьцадаараши соми. Уж культураш дикагIа ме кхею, халагIа хул цар хьувкъам пачхьалкхенна дIабала. Из бахьан долаш хIара шера дукха баьцадаараш, сом бов пайда боацаш. Цудухьа, хьадечох дог экх цар.

Уж кхоачамбоацараш дика довз республике. Цхьабакъда, уж дIадаккхара деш хIама дац. Эшар а дапар доккха хIама: хIанз республике йолча консерваш еча заводий баьцадаараш, сом чакхбаккхара низ алсамбаккхари из продукци кхаш леладерашкара хоадамболлаш оттаяьча графикагIа дIанйяри. Цхьабакъда, из деш дац, тамаш я тIадоагIача шера а из дой. ТIаккха фу пайда ба наьха болх арендагIа, подрядагIа, хозрасчетагIа вIаштIехьбаккхар? Планал совгIа цар яьккха продукци ишта а вешта а йоврг ма йий? Цу хьале дувцилга дац, масала, боахама ший производствана ше финансировани еш хургдолаш гIулакх вIаштIехьдаккхарах а. Лоацца аьлча, правительства керда экономически политика дIагIоргйоацаш, сецае гIерташ деш дола хIама да из.

Бакъда, укх шера тха бригада коллективерча хIара саго юкъера лаьрхIача 4 эзар сом совгIа алапи эцаргхиларах шеко яц хIанз. ХIара гектара тIара 360 центнер баьцадаараш чудера. ХIаьта цхьабараш из хьувкъам лакха хеташ цунга кхача гIерташ хинна бале а тха бригадас тIехьашнахьа баьккха цхьа тIа ба из. Массехк шу хьалха 400 центнер а кхы дукхагIа а баьцадаараш чудахьар оаха хIара гектара тIара. Иштта из нийсденнад, цкъа-дале, лакхе аз белгалдаьккха хиннача тайпара, планал совгIа яккха продукци яхьа моттиг ца хиларах, шозлагIа - дале, толашагIа долча тха совхоза лаьтташка тIеххьарча хана хохи саьмарсаькхи мара кхы тайпа баьцадаараш дIадуваш доацандаь. Цул совгIа цу культураша башха пайда а бац боахама, хIаьта саьмарсаькхо кхьиеттел зе ду. ХIаьта тха бригадо кхеду баьцадаараш цу кхашка кхедеш даларе, хьувкъам а лакхагIа, боахама пайда а боккхагIа хургбар. Из духхьал сона цхьаннена а доацаш ерригача бригада коллектива, совхоза дукхагIболча болхлошта хетар да. Тхоашта болча пайда оаха из дувцаш санна хеталургда цхьабарашта. Дац. Производствона ший чотагIа финансировани яра новкъа даьлча, боахама дукхагIа пайда лургбола гIулакхаш чакхдаха деза. Новкъостал де деза эггара хьалха болх хьабе ховш а безам а барашта.

ТIадоагIача шера 12 гектара тIа помидораш, 3 гектара тIа нарсаш кхеергья тха бригадо. Доал де дезаш 41 гектар сомий беш а я. Цигара чу а ийца планагIа пачхьалкхенна 579 тонн сом дIабала беза. ДIалаьрхIача из хул хIара гектара тIара 141 центнер чуэца езаш. Доккха хIама хетац тхона цунах. Кхы дукхагIа а чуйбаьб. Цхьабакъда, цхьа хIама да. Пхийтта гектар бешара гаьнаш къаенна хиларах 10 процент а сом ца латаш я. Уж дIаяха тхона новкъостал дергда яхаш совхоза кулгалхоша дувца массехк шу даьннад. Хабарах гIулакх хулаш дац. ХIаьта цу юкъа къона беш дегIая мегар.

ТIеххьаре арендагIа болх вIаштIехьбаккхарах ала безам ба. Шеко яц, юкъейоалаьчул тIехьагIа наьха балхацара безам дикка алсамбаьннаб. Цхьабакъда, договорах дар дерригa чакхдаккхац. Масала, саха хьалкхеяь продукци пачхьалкхенна дIатела езар совхоз я. Цо из дац. Цудухьа, из дIаьяла моттиг лехаш тхоаш хьувза дезаш хул тхо.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совето укх деношка тIанийцача Нохч-ГIалгIай Республика пачхьалкхен суверенитетах йолча Декларацe хьакъехьа шийга даьча хаттара жоп луш М. Тепсуркаева аьлар:

Боккха теркам тIабохийташ ладийгIар аз телевизорагIа вай республика Лакхехьарча Совета аргIанара йоацача сессе депутаташа даьча къамаьлашка. Нохчий, гIалгIай, республике бахача кхыча къамех болча наьха барт чIоагIбара. экономически хьалаш тоадара тIаерзаьь дукха, дика, пайдане йола уйлаш яр цар дийцачунца. Къаьстта дега тоам бир сона СССР Лакхехьарча Совета депутата Фаргиева дийцачо. Лира къовсам лоаттабе тIабийхар цо берригаш нохчашта, гIалгIашта, кхыча къамашта юкъе цIур бехка, барт бохабе гIертарашца. ХIаьта Нохч - ГIалгIай пачхьалкхен суверенитетах йола Деклараци дег тIара къобалъеш тIаэц аз а са коллективерча новкъосташа а. Хьалхе де дезаш, хиланза дартдоаца хIама да из. Цу гIулакхо шеко а йоацаш чIоагIдергда вай республика юкъерча а кхыча моттигашкарча а предприятешта, колхозашта, совхозашта юкъера экономически бувзамаш, цунца цхьана айбергба наьха, кулгалхой бехктоккхам. Боахама задани кхоачашъяьчул тIехьагIа совлен хьалкхель продукци, договораш уттадеш йохка тхоашта бокъо лургхиларах теш.

ДIаяздаьр — М. ХАМАТХАНОВ.

ГIАЛГIАЙ КЪАМАН ДОШ ДУВЦАШ

Ветераний кхетаче

ГIалгIай къамах болча парте, тIема, къахьегама ветеранийн собранера.

ДIадахача шоаттдийнахьа кепайоазон ЦIагIа конференц-зале гулбеннабар гIалгIай халкъа парте, тIема, къахьегама ветеранаш. Уж вIашагIкхийттабар укх деношка тIанийцача республика суверенитетах йолча Декларацех а из тIанийцачул тIехьагIа гIалгIай мехка эттача хьалах а шоайла дагабовла. нийса никъ белгалбе. Шоай вIашагIкхетаре цар хьийхаяр ГIалгIай автономи меттаоттаяра йола Оргкомитет, «Нийсхо», «ЦхьоагIо» яха а кхыйола а гIалгIай формальнийи формальни йоацей партеш, организацеш, Назрановски, Малгобекски, Сунженски районий кулгалхой, Къулбаседа - ХIирийчен Пригородни районе бахача гIалгIай викалаш. Иштта, вIашагIкхетаре дакъа лоацаш бар Нохч - ГIалгIай Республика Министрий Совета председатель С. М. Бекови КПСС рескома секретарь Х. М. Дзейтови.

Ветеранашта юкъе бар революци яьккха, граждански тIом латтта шераш дагадоагIа, цул тIехьагIа, сталински репрессей Iазап эза къоацой. Уж массадолчох бакъдолчун тIехьа латташ майрра чакхбаьннаб. Вешта аьлча, уж тахан эттача хьала хьакъехьа наха нийса никъ хьалхабаккха, хьаькъал дала, хьехам бе бокъо йолаш ба. ХIаьта, тахан вайна эггара чIоагIагIа эш сабари хьаькъали. Цудухьа, уж шоаш лайнача халонех тIадаьнна лазараш диц а даь, шоай дерригa денал ура а оттадаь оарцагIбаьннаб гIалгIай халкъ цхьайолча группировкашка тувла ца дайтара, харцахьа чу ца дигийтара. Мадарра аьлча, уж гIайтаб шоай къаман дIахора кхел дагайсаллаш, тIехь - тIайоадагайсаллаш. Из гIача тIехьенна уйла еш. Из белгал а доахар къамаьл даьча ветеранаша.

Собрани дIайолаеш парте ветерана Хантыгов Идриса дийцар, гIалгIай халкъа бокъо меттаоттаяра ветеранаша беча балхах, тахан эттача хьалах.

— Оаха вIашагIъеллай ветераний инициативни группа, — аьлар И. Хантыгова. — Из группа укх деношка хилар ГIалгIай халкъа чрезвычайни съезд гулъярах дола дош дийцача Назрановски райсовета, Малгобекски горсовета чрезвычайни сессешка, иштта оаха цига бахача нахаца вIашагIкхетар а ш чакхдахар. Оаха кхетадир, чрезвычайни съезд гулъярах наьха бе-бе уйлаш йолга. Цхьабараш из сихха елга тIехьа ба, хIаьта вокхар йоахар цу деша сухалбе йиш яц, мехка, Россе, республике эттта хьал теркал а деш, сабаре а долаш къоастаде деза из гIулакх. Бакъда, тхона чIоагIа пайдане а долаш чакхдаьннача цу вIашагIкхетарашка цIаьхка а кхетадир оаха. цхьабараш лаьрххIа ара а баьнна, нах тувлабе гIерташ лелалга. Царна дагадоаллар къаман гIулакх дац, уж ше-ше халкъа кертте отт гIерташ лел, цар кхыметтел йийкъай хургйолча республика кулгалдара портфелаш. ЧIоагIа новкъа хийтар тхона, вай формальний а формальни йоацача а партештен болламаштен юкъе барт ца хилар. Цу тIа-дерригa а кхы чоалханегIа дерзаду Оргкомитето юрташка бахача нахаца айхха бувзамаш ца леладаро, наха юкъе эттa хьал долчa бесса дIадовзийташ болх ца баро.

Ветеранаша шоайла дагабовлалехьа, де дезараш белгалдахара хьакъехьа шоай тIеххьара дош алалехьа, лаьрхIар Оргкомитета, «Нийсхо», «ЦхьоагIо» яхача организацей, республика а районий а кулгалхошка ладувгIа, царна Деклараци тIаэцарах а цунна гонахьа эттача хьалах а фу хет хьажа.

— Дикa хет тхона, тахан эггара чIоагIагIа гIалгIай халкъа барт - цхьоагIо эшача хана, шо оарцагIдаьнна, — аьлар гIалгIай автономии меттаоттаяра йолча Оргкомитета председатела Сейнароев Бексолта. — ХIана аьлча, тхона нийса никъ харжара чIоагIа эш шун хьаькъал, шун хьехам, шун сабар, шун вахара опыт. Укх дунен тIа дукха хIама бIаргадайна нах ма дий шо. Оргкомитета дагадоаллар цаI да — гIалгIай пачхьалкхе меттаоттаяра нийса никъ белгалбаккхар. Сога хаьттача, вай СибарегIара цIадаьхкача 33 шера гIалгIай бокъо яккхара тIехьа лоаттабаьча къовсаме духхьашха из дош къоастадара йола механизм бе кхаьчай вайга. МалагIа я из? Цкъа-дале, СССР Лакхехьарча Совета комиссе вай гIулакха хьакъехьа болх йисте а баьккха, 1944 шера хиннача доазонашка автономии меттаоттаяр нийса лоархIаш справка оттаяр. Из СССР а РСФСР а Лакхехьарча Советашка ювцийтаран цхьа соцам тIаэцийтаран дIачуялар. ШозлагII-дале, суверенитетах йолча Деклараце тIа чIоагIдаьд сталински репрессеш йолча шерашка дIадаьха гIалгIай лаьтташ юхадаланза даргдоацаш хилар. Иштта республике мел даха къамаша, къаьстта вежараша - нохчаша тешал дир шоаш вай бокъо меттаоттаяра тIехьа латтаргболга. Цунца вай низ цIаккха а ца хиннача бесса чIоагIлу. Цу дерригe боагIа мах бе, из кхетаде ловш воацар авантюрист ва.

ДIахо, Б. Сейнароева аьлар, Назрановски райсовета инициативагIа дIабола а баь, баржаш боагIа чрезвычайни съезд гульяра болх. Хьаяьй съезд кийчъяра йола комитет. Сенна гулъеш я из съезд? Малав из гулъер? Эшаш йий вайна из хIанз? Нагахьа, из съезд гIалгIай пачхьалкхен суверенитет дIакхайкае еш яле, цунах хIанзарчса зе мара пайда баргбац. ХIана аьлча, хIирашкара аннексированни лаьтташ хьадахалехьа из дой, вай хьаллаьцача нохчаштен гIалгIаштен юкъе цатоам боллар кхерам ба. Цул совгIа, хьан бокъо енна царна дерригача халкъаца дага а ца бовлаш, чрезвычайни съезд гулъе. Из болх чакхбаккха безар-м гIалгIай халкъа шоллагIча съездо хержа Оргкомитет ма йий. ХIаьта оаха, тхоай заседанешка аргIанарча кхоалагIча съезда хIанзе а кийчо е эшаш хиларах дола дош дукха хьалхагIа увттадаьд. Цунах ца тешар тха протоколашка хьажа. Долче, съезд гулъяра тхо духьала дац. Из эшаш я. Амма РСФСР Лакхехьарча Совета Председатель Б. Н. Ельцин вай долча хьал а вена, цо фу оал хьажжалца сабарде деза.

Бакъда, Назрановски райсовета председатела А.-Хь. Аушева даь къамаьл хьалхарча оратора дийцачунца вIашкадоагIаш дацар. Цо йоахар, чрезвычайни съезд гулъяра соцам нийса тIанийцаб. Из халкъа лоIам ба. ХIана аьлча, из соцам баьча Назрановски райсовета сессе дакъа лоацаш бар Малгобекски. Сунженски, районашкара депутаташ. Цул совгIа, цу тайпара сесси чакхьяннай Малгобекски районе а. Цига а съезд гулъе еза, аьнна, лаьрхIад. Оаш массане а кхетаде деза, гIалгIай малагIча критически хьале ба. Масала, экономика кризисни хьале я. Нах шоай пачхьалкхе ца хиларах лерттIа тIадувха, даа доацаш ба. ХIаьта культурах вIалла дувца а эшац. Сона бакъахьа хетар, укхаза чрезвычайни съезд эш е эшац яха хабараш ца а дувцаш, оаша шоашта моггача тайпара тхона из чакхъяккхара новкъостал доре. Шо раьза дале а деце а оаха из чакхйоаккхаргья.

Назрановски райсовета чрезвычайни сессе тIанийца соцам нийса хеташ къамаьл дир «Нийсхо» яхача парте председатела Кедзоев Iийсас. Халкъа пайдане бола моллагIа соцам хьаллоацаргболаш я «Нийсхо», — аьлар цо. — Цхьабакъда, тхо раьза доацаш дола хIама тIа а эцаргдац. Республика суверенитетах йола Деклараци гIалгIашта цхьаккха пайда беш яц.

— Тха районе а чакхъяьлар республика суверенитетах йола Деклараци тIаэцарца ювзаенна горсовета сесси. — аьнна дIадоладир ший къамаьл Малгобекски горсовета председатела А. Алмазова. Тха депутаташа съезд гулъе, аьнна, соцам тIанийцар. Бакъда, оаха лерхIачох, съезда кийчо е езар гIалгIай автономи меттаоттаяра йола Оргкомитет я. ХIаьта кхыйолча организацеша а райсоветаша а царна цу гIулакха новкъостал де деза. Сона хетачох, нийса хургдар Б. Сейнароевс яххача тайпара, Б. Н. Ельцин хьал валца сабар а даь, тIаккха из съезд чакхъяьккхача. Аз кхетадечох, Деклараци ханал хьалха тIанийцай. ХIаьта из тIанийца ма яьннайий. Тахан доацараш дувц. хабараш арадоах сесси чакхъяллалца цигача дакъа лаьцача гIалгIай депутатех. Сога хаьттача уж, йоахараш дувцараш гIалгIай къаман барт эгIабе гIерта нах ба. МалагIа пайда баргбар тхо арадаьннача тIехьагIа массане дехарах юха чу ца долхаш дIадаха даларе? Цунах гIалгIаштен нохчаштен юкъера гIулакхаш толхадар мара хIама хургдацар. ХIаьта Деклараци тхо юкъе а доацаш тIаэцаргьяр. ТIаккха из миштa хургьяр ма хой шоана. Сона хетаргахьа, юхе а Iийна оаха цхьа барт беш къахьийга децаре, 17-гIа статья цунна юкъе хургьяцар.

Вай гIалгIайчен формальни а формальни йоацача а партешта, организацешта юкъе барт ца хилар дагадоаллаш, новкъадолаш къамаьл дир Сунженски райсовета председатела Р. Татиева. Съезд чакхъяккха еза, — аьлар цо. — Цу гIулакха массавар оарцагIвала веза. ХIаьта съезд кийчъяра балха кертте латта еза Оргкомитети «Нийсхон».

Боккха чулоацам болаш, барт бара новкъостал деш йола маьхе предложени а луш, къамаьл дир КПСС рескома секретара Х. Дзейтова. Цо аьлар, тахан воашкара дувлача гIалаташта кIийлен а ца дагIаш, дIахьа яппараш а ца еш, юкъе деннача йоахарий овла а хоадабеш воайла кхотадала деза вай. Сога хаьттача, съезд гулъе еза. Бакъда, из чакхъяккхара сихдала эшац. ХIанзле делегаташ харжа беза. ХIаьта съезд 1991 шера январь бутт чакхбоалаш е февраль бутт болалуш чакхъяккха мегаргья. Съезда кийчо яра балхаца вай СССР, РСФСР кулгалхошка дIахойтарга эшача хана гIалгIай халкъ ший автономи дIакхайкаяра кийча долга. Из боккхача лоархIаме хIама да.

Х. Дзейтова дийцар укх деношка ше. Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель А. Н. Петренко, СССР халкъа депутат Л. Д. Магомадов, кхыбараш Къулбаседа-ХIирийчен республика кулгалхошца вIашагIкхийтта хиларах. Цига Л. Д. Магомадова дIахайтар, нохчий халкъа съезде цхьаццаболчар провокационни къамаьлаш даьдале а, нохчаштен гIалгIаштен юкъера барт бохалургбоацилга, уж массаза цхьана хургболга. Иштта цига дика къамаьл дир А. Н. Петренкос а. ХIаьта цо дIахайтар. Деклараце 5-ча статьяга хьежжа Къулбаседа-ХIирийчене бахача, болх беча, дешаш болча вай мехкахой бокъонаш телхаяйтаргйоацалга.

Х. Дзейтова съезд гульярах енна предложени хьаллоацаш, Нохч-ГIалгIай республика Министрий Совета председатела С. М. Бекова аьлар:

— Со гIалгIай халкъа съезд чакхъяккхара тIехьа ва. ХIаьта боккъалдар аьлча, цунах хьалхагIа а дийцад. Сона хетачох, из съезд кийчъе езар а чакхъяккха езар а Оргкомитет я. Са а кхыча кулгалхой а декхар да цунна новкъостал де. Даьр доаде мегаргдац вай. Оргкомитетас гIалгIай пачхьалкхе меттаоттаяра тIехьа дукха болх баьб.

ВIашагIкхетаре юрта а болаш къамаьл дир дукхача ветеранаша. Цар массане а къаман гIулакха араваьнна къахьегаш мел лелар тIахьийхар цхьа барт а болаш, дIа-хьа дага а довлаш, боккхагIвар воккхагIа а волаш, зIамагIвар зIамагIа а волаш, атта доаца дукъ дIадахьара. ТIаккха мара бакъдар котданкха низ дIакхоачаргбац вай, йоахар цар. ГIулакх цу тайпара леладара тIехьа бар ветеранаш Дахкильгов Узбек, Хаутиев Жабраил, Альмурзаев Бахьаудин, Сампиев Хьажбикар, Ахильгов Башир, «ЦхьоагIо» яхача халкъа фронта председатела заместитель Котиков Беслан, Пригородни районера Карца яхача юртарча боккхийча наьха совета председатель Котиев Ахьмад, Плиев Султан, иштта кхыбараш. Уж а раьза хилар съезд гулъе эшаш хилара. Бакъда, цар йоахар, из болх Оргкомитет керте а латташ бе беза. ХIаьта кхыйолча организацеша а оаха, ветеранаша а, царна могаш дола новкъостал де деза.

Масала, Экажкъонгий-Юртарча маьждига имама Измайлов Iаддал - Хьамид-Хьажас аьлар:

— Оргкомитета тIехьа хила деза вай. ХIана аьлча, цунна юкъе ба моллагIча боараме хьаькъалца гIалгIай халкъа бокъонаш лорае, къовса ховш бола, дийша, шоай халкъ дезаш бола нах. Собрани чакхйоалаш, цун организатораша дIахайтар из гIулакх леладеш бола республика кулгалхой, Оргкомитет, формальни а формальни йоаца а организацеш шоашца цу хьакъехьа дукхагIа дагабувлаш хилча бакъахьа хеталга. Иштта укхаза тIанийцар резолюци. Цу тIа ветеранаша Оргкомитета балха тIа цхьаццa кхоачамбоацараш хилар белгал а доаккхаш, Б. Сейнароевна тIадиллар районни Советашна, бе-беча боламашца айхха бувзам а лоаттабеш, аргIанарча съезда кийчо елга.

М. БАРАХОЕВ.
Х. ШАДИЕВ.

Нохч-ГIалгIай Республика Министрий Совете

КОНКУРСЕ ХЬЕХ

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совето халкъа боахама стабилизаци ярей рыночни экономикага довларей программа кийчъярах хьежжан йолча порученега хьежжан Пачхьалкхен суверенитета хьакъехьара Деклараци тIаэцар теркалдеш, НГIР Министрий Совето соцам тIанийцаб республица дIахо социально - экономически дегIайоалаяра дикагIйолча концепценен программанен конкурс чакхъяккха, аьнна.

Цига дакъа лаца тIахьех Нохч - ГIалгIайчене баха нах, хIаьта иштта цу гIулакхаца хьашт дола, цун доазонел арахьа баха, творчески коллективашца вIашагIкхета йиш йола, е суверении республика экономически а социальни а дегIайоалаяра корта бола документаш индивидуальни кийчде могаргдола гражданаш.

Разработкай эггара доккхагIйола объем — 200 кепатехача оагIол дукхагIа яц. уж балхаш хьайдергда 1991 шера 1 февралe кхаччалца, тIаккха царга хьожаргья Iилмахой, экономисташ - практикаш, министерствайн ведомствайн кулгалхой, боахамий кулгалхой чубоагIаш йолча конкурсни комиссе.

ДикагIдола балхаш конкурсни комиссе дувцийта оттадергда Нохч - ГIалгIай Республика Министрий Совете. Цо тIа а ийца НГIР Лакхехьарча Совето чIоагIъяьча рынкага довлара хьалашка республика экономически а социальни а дегIайоалаяра корта болаш дола документаш лаьрхIача концепцех, программах совгIата дала оттадаьд 15 эзар сома боараме ахча.

Оттаяьй иштта 5 эзар соми 3 эзар соми боарамаш долаш поощрительни премеш, уж тела лаьрхIад рыночни конкурси комиссе гIулакхашка довлача хана республика экономике пайда эца йиш йола рекомендацеши йолаш йолча концепцейи программайи автораштa.

Гражданаша, хIаьта иштта творчески группаша шоай предложенеш оттае йиш я уж бIарччача концепцех йоацаш, цун къаьст-къаьстача блокех, лостамех, дешаех яр аьнна. Уж а комиссе ювцаргья, цун предложенех совгIаташ луш белгал а йоахаргья.

Соцам тIа республика горрайисполкомий, министерствай, ведомствай кулгалхой дерригача боарамех бола кулгалхой декхарийла бу конкурсе дакъа лоацараш массе оагIорахьара гIо деш хьаллаца, биззача боараме йолаш эшаш йола информаци творчески группаштеи индивидуальни разработчикаштеи лоаттае.

Газетий, республикански радиои телевиденеи редакцешта тIадиллад рынкага довлара хьалашка Нохч-ГIалгIай суверении республика экономически социальнии дегIайоалаяра концепции программеи хьаеш беча балха шерра гласность хулийталга Iалашдар.

Конкурсни комиссе составе ба: С. М. Беков (председатель), Р. И. Зыгалова, А. А. Мальсагов (председатела заместителаш), Т. М. Талутова М. М. Магомадов Б. Б. Салтыханов, А. Б. Пескачев, Л. Д. Магомадов, В. Б. Дагаев, З. А. Ахмадов, В. А. Петров, У. М. Ульянов.

НГIР Министрий Совета пресс-центр.

ХІаравар шийгара дІаволавала веза

ИНТЕРВЬЮ

ХІара коммунисто шийна тІадилла декхар дизза кхоачашдарах, цун бехктокхам чІоагІбаларах тийша да тахан парте сий лакхдалара гІулакх. ХІанз плюрализма доазув шерлуча а формальни доаца боламаш дебача а хана, керда политически партеш хьахулаш латтача хьалашка Іалальмате лоархІаме да перестройка яра тІехьа парте дІаболабаь никъ толаме чакхбаккхар. Нагахьа санна цун из де низ ца кхоаче, хала хургда цунна наьха шийх байна тешам меттаоттабе. Командно - бюрократически система харцаш латт. Из кхетаде деза коммунисташа. Цудухьа а дерригa хьинар сарцагІдаьккха леха деза цар наьха дегашка долха наькъаш.

Цу хьакъехьа тха корреспондента массехк хаттар дир «Малгобекнефть» мехкдаьттен гази йоахача управленена чуйоагІача ЦДНГ-4 парткома секретарага Б. Хамидовга.

— Фу аргда Іа тахан парте вай халкъа общественни вахаре лоацача моттигах?

— Этта хьал аттачарех дац. НийсагІа аьлча, садуаш да из. Хьахулаш йсагІа керда партеши общественни боламаши. Дукха ха йоацаш даьча социологически тохкамаша хьахьекхад 56 процент болча наха Коммунистически парти хьал ца лоацилга. Кхьча партеша гІулакх тоадергхиларах ца тешараш кхы а дукхагІа ба — 81 процент. Долче, наьха тешам бовш латт.

Цу чоалхане хьалашка хІара коммунисто ший дерригa хьинар оарцагІдаккха деза, тІах аьнна хила веза из. Къаьстта бІубенна болх бе декхарийла я юккьанцара партийни организацеш. Царех тийша дукха да. Нагахьа санна кхычарна хьокхам болаш царна шоай гІулакх дІададахьа моге, уж политически даькъе хьалхле лелае низ кхоачаш хуле, нах тешаргба партех.

— Цхьабакъда, хІанз гуш дар иштта дац. ДукхагІйола юккьанцара партийни организацеш талластта болх беш я, дукхагІдола дешаш къоастадеча желаш гучаювлийт цар. Хьо керте латтача партгкома вахаре йий цу тайпара моттигаш?

— Кхоачамбоацараш дац аьлча, саг тешаргвац. Ховш махиллара, хІанз КПСС цІенлуш йсагІа, цох дІакъасташ латт шоашта цхьаьца аьттув лехаш цхьан хана цун мугІарашта юкъебаьхнараш, идейно чІоагІа боацараш. Масала, соахкара шу дІадолалуш тха организацена чувсагІаш 136 коммунист вар. Цу юкъа партучете хьанийцав виитта саг, хІаьта бархІ кхьчахьа баха е болх бе дІабахарца дувзаденна учетера дІабаьннаб. Цхьабакъда, из дац со ала воаллар. Цу юкъа партера дІаваьннав 17 саг. Бахьанаш — партийни организацецара бувзамаш хоададар е КПСС мугІарашкара арабоалаш заявленеш ялар. ХІаьта керда хьанийцараш кхо саг мара вац.

Коммунистий мугІараш кІезигдалара со сагота вац аьлча, нийса хургдац. Аз а са новкъосташа а дукха уйла еш дош да из. Сона хетачох, духхьал партийни взносаш хан-ханнахьа хьателаш волча сагах коммунист лаьрхІа ханаш, дІайоалаш йоагІа. Цу хана парте члена идейни сакхетам, цо КПСС программи а уставни а декхараш кхоачашдар шоллагІча плане дар. Цигара хьадоагІар дерригa гІалаташ.

Кхы а цхьа хІама зийнад аз: Нагахьа санна КПСС XXVIII съезд хилале хьалха тха организацех бархІ коммунист дІакъаьставале, из чакхъяьнначул тІехьагІа шин бетта 9 саго партера дІабоалаш заявленеш еннай. Из фуд? Раьза бац-те нах съезда решенешта? Кхыдар хила а тарлу. Масала, дукхача наха йолча информаце средствашa парти бІехъеш, цунна критика еш дукха материалаш кепаетт, коммунисташца къаьст-къаьста беш бола болх лаьгІбеннаб.

Из иштта хилара тешал деш да ер масал. УТКРС партгруппа секретара С. Исраилова бокъонца тесса битабар партийни болх, ший новкъосташа - коммунисташа хьатела взносаш хьазца ца тугаш, юхателар цо. Коммунисташа М. Сатуева, А. Шелкоплясова, С. Ибрагимова из дош парткоме оттадир. Цу даькъе нийсхо е аьттув баьлар.

— Укх тІеххьарча хана дукха дувц партийни собранешта коммунисташ гулбе геттара хала да, яхаш. Хьона фу ала лов цу хьакъехьа?

— Вехктокхам хилар, дисциплина телха ца яр коммуниста тІехках лета оамалаш хила еза. Бакъдар, аьлча, укх тІеххьарча хана хала да нах собранешка гулбе, тайп-тайпарча мероприятешка вІашагІтоха, хІаьта цхьаболчар бахьанаш лех — партийни организацена чубоагІаш дукха пенсионераш, могаш боаца нах ба, яхаш. Из нийса дац. Аз зийнад, ветеранаш собранешка ахара процент эггара лакхагІа я.

Сога хьаттача, из практика дІаяргья, нагахьа санна къаьст-къаьстача коммунистацара болх хьинарегІа бой, парте члений отчеташ дукхагІа чакхйоахе. Ала йиш яц, тха парткоме шоай декхараш лерттІа кхоачашдеш бола нах кІезига ба, аьнна. Царех ба А. Лукьянов, А. Шагаров, Т. Маслецов, А. Маглаев, К. Абуев, В. Иванов, Н. Кольянко, М. Демашина, кхыбараш. Царга цкъа аьннар кердадаха дезац, уж кулгаш лаьца лелабе безац.

— Сево айдергда парте сий?

— Эггара хьалха кадрови болх тоабаро. Кхы кІезигагІа лоархІам болаш дац политически, социальни, экономически, культурни дешаш къестадеча коммунисташа хьинаре дакъа лацар. Дицде йиш яц КПСС мугІарашка мела, «шийла», хІаман сагота боаца нах хилар Іалальмате зене долга. Царца Іадика ювца еза. Мадарра аьлча, хІара коммунист шийгара дІаволавала веза.

Интервью льр —
М. КАРТОЕВ.

МАШИНАШЪЕРИЙ ГІУЛАКХАШ

Назрановски ГІ. Ахриева цІерагІча «Электроинструмент» завода машинашъерашa арахеца электросверлильни машинаш, басар детта бакаш, кхыйола продукци вай мехка меттел доазол арахьарча дукхача мехкашка дІанкхоачаши дика дІайодаши я. Шоай потребителий хьашташ дизза кхоачашдара керда резерваш юкъе а кхувлаш, бизза пайда ийбу цар шоай кхоачамех пятилетка тІеххьарча шера. Цудухьа хІара бетта план меттел тІийца декхараш дикка тІеххкхоачашдеш хьабоагІа уж. Долче, дерригача технико-экономически хьокхамий цхьайтта бетта план кхоачашъярах ханал хьалха рапорт делар цар. ПланагІа лаьрхІачул тІех арахийцар кхо миллиони 471 эзари сома маьха товарни продукции 442 эзар сом мах бола халкъа эша товараши.

Экономически реформа хьалашка къахьегача предприяте кхы мел дола технико-экономически хьокхамаш а дог гІоздоахаш да. Къахьегама овсарле цхьайтта бетта заданех лаьрхІачул ши процент лакхъяьй цо. Ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд. Арахецача продукцега дІабода мах лохбарах, бийдал, электроэнерги, кхы мел йола материалаш кхоярах планагІа лаьрхІачул тІех цо пачхьалкхенна баь пайда 340 эзар совгІа сом да.

Ши-шегІа хьахулаш дац уж къахьегама толамаш. Уж хьанхолляраш ба шоай хьинар кхо ца деш, болх беш бола машинашъераш. Долче, уж санна бараш бІаьш ба заводе. Цар цІераш йоахача хана предприяте кулгалхоша эггара хьалхарчарца белгалйоаккхарех я механически цехера резьбонарезчица Хаутиева Мухтара Тамара. Ялхайтта шу дизад цу профессегІа укхаза из къахьегаш йола. Долче, тІехдика кхеташ я из ший балхах. Цунга хьежжа башха-дика производственни хьокхамаш а доахаш, цеха машинашъерашта юкъе аьржача яхье хадданза хьалха латташ хьайоагІарех я из. Цхьаккха смена дІаяхийтац цо юкъера лаьрхІача ший норма 130 процент кхоачаш ца еш. Овсаре болх барал совгІа ше хьаеш мел йола продукци дикен тІехдикен мара хилийтац цо. Цудухьа ОТК тІахьожамхоша соца ца еш, хийцца чакхйоалийтачарех я из.

Ше болх беш йола станок Іалальмате дика Іомаяьй Тамарас. Нагахьа санна из еха моттиг нийсъелча, ремонтник е наладчик ца вехаш, сиха ше тоа а йий, болх бе йолайолийт цо ший станок.

Доккхийл бехктокхамен декхараш хьалхашка латт завода керттерча технолога отдела Буражев Машарип керте латтача конструкторски бюро инженерно-технически болхлошта, конструкторашта. Шоашта хьалхашка латтача декхарех тІехдика лоаркІабеш ба уж. Цар юкъарчал доацаш дакъа лоац керда караерзаеча изделей оснастккан технологен конструкцеш кийчъеча. Цу даькъе йоккха опыт йолаш ва конструкторски бюро начальник Буражев Машарип. Цо укхаза къахьега 26 шу гаргга ха я. Цу шерашка дог раьза долаш ший опыт дІа а луш, цо кийчбаь башха-дика специалисташ кІезига бац укхаза. Каст-каста цунца дагабувл цунца цхьана къахьегаш бола болхлой. Царна бала беза хьехам лу цо, нийсача новкъа боах уж. Ше цхьа бахьан а шек йолча хІамах лаьца ший кулгалхочунца дагаювлачарех цаІ я инженер-технолог Морозова Светлана Георгиевна. Цудухьа из балха тІа гІалат яьнна цхьа моттиг нийслац. Керттерча технолога отдела дикагІа лоархІача специалистех цаІ я из.

Завода сборочни цехе меттел ерригача предприяте а дикагІа лоархІачарех я упаковочни участка Нальгиева Марем керте латтача бригада коллектив. Цхьа дезал санна барт-цхьоагІо йолаш болх беча бригада машинашъераша тІа-тІа дикагІа хулийт шоай производственни хьокхамаш. ХІара сменагІа нормаш 130—140 процент кхоачашъю бригада коллективо. Цун керттера бахьан да бригадира ший наьрча болхлой къахьегами царна юкъера яхьи кхетамца вІаштІехьяккхар, хІаранегара доаггІаш дар хьадехар, пачхьалкхен план толамца кхоачашъяра хІаранена тІалатта бехктокхам боккха хилар дІакхетабар.

СУРТАШ ТІА: 1. резьбонарезчица Т. Хаутиева; 2. Хьаеча электросверлильни машиний дикалах лаьца ший бригадерча машинашъерашца дагайоалаш я бригадир М. Нальгиева; 3. Конструкторски бюро начальник М. Буражеви инженер-технолог С. Морозован.

И. ПЛИЕВА сурташ.

Кердача промысле

Укх тІеххьарча пятилетке вай республика къулбаседамалхбоалехьа хьа а йийлла, болх бе йолаялийтай массехк мехкдаьтта доалла керда моттиг. Царех я «Правобережное», «Брагунское», «Ястребиное», «Червленное» яхараш. Уж ерригаш а мехкдаьтта луш я хІанз укх сахьате. Укх тІеххьарча ханалца уж тоаеш, царна разработка еш яр уж чуйоагІаш йола «Старогрознефть» НГДУ коллектив. Уж моттигаш шоайла гаьна а йолаш, Тийрка берда йистошка ядаш я. Царна Іалальмате чІоагІа гаьна я НГДУ материально-технически база а. Цунца дувзаденна дукха халонаш нийслу царна кулгалдеча, производственни объекташ, иштта наха чубаха цІеноош, соцкультбыта объекташ хьалъеча. Уж халонаш эшаяра, нийслу кхоачамбоацараш дІадахара «Грознефть» объединене кулгалхоша лаьрхІар лакхе белгальяьхача мехкдаьтта доахача моттигех йоккха промысел хьае а, из духхьал объединене кара хургйола гІулакх де а.

Ши бутт совгІа ха я керда промысел вІашагІъелла. Цунна керте оттаваьв йоккха опыт йола инженер Кузьмин Анатолий Владимирович. Цу керда вІашагІъеллача промысла мехкдаьттахоша хьалхарча дийнахье а денз толамца кхоачашъю пачхьалкхен плани договорни декхараши. Ше болх баьча хьалхарча бетта планал тІех цо даьккхар 7640 тонн мехкдаьттеи ши миллион совгІа кубически метр гази. ШоллагІча бетта, ноябре, даьха къахьегама толамаш кхы а дикагІа да.

Цу къахьегама коллективе белгалбаьнна дика болх а бещ, шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдеш ба операторaш Дубченко Евгений, Заутханов Рамзан, Хасанов Мовлады, Щекин Алексей; Суровецкий Виктор, мастер Корнеев Анатолий, кхыбараш.

Г. ЛУКЬЯНОВ.

СССР ВДНХ: толашагІдар практикана юкъе хьо

ШУРА ДУКХАГІА МИШТА ЙОАККХАРГЬЯ

Из массазара проблема къоастае вІаштІехьдаьннад, аьнна хет, юртбоахамa производствана механизаци яра йолча Белорусски института специалистий. Кхы вІалла хІама деце а, бокъонца иштта хета-м лу ВДНХ «Юрта боахама механизаций электрификаций яр» яхача павильоне минчанаша хьокха оттаяьча эргалькхача доахан деттача агрегатага хьежача. Іасилто йІайхача багенца наьнагара шура хьаувзаш хилар эггара хьалха теркалдьраш хинна Іац белорусски новатораш. Кхы кердадаькха фуд укхаза, аьнна хеталала тарлу, массаза а массанахьа а иштта ма хиннадий из-м, е кхьча тайпара хила йиш йолаш а дац. Из да-их из мел дувцар — божа беттача шийлача аппаратаца ца а увзаш, духхьал йІайхача багенца шура хьаувзаш хилар. Цудухьа говзагІа бараш хьежаб иштта шура яхара процесс деттача доахана бІарччача Іула юкъе дІайолае. ХІаьта цунах хьахиннараша цец-ама баьхаб кхыметтел тамашийна хІамаш дукха бІаргадайна бола доярикаш, бежаІуй, доаханга хьожараш.

Машинаца божа беттача хана боахаме леладеча хьайбашкара шура алсамагІа яхара гІойле хилийтар духьа из вІалла чоалхане боаца гІирс дага а беха, цо болх мишта бу хьежаб специалисташ. Массазаръяр санна йолча коллекторах, стан-дартни пульсаторах, кхы а... электричестваца йІоахъеш йолча элементех латт из. Цу элементаша етт беттача хана тІарех доахка шура хьаувза пелингаш Цельсе шовзткъа градусага кхоачаш дІоахду. Шоай йІовхалца кхыметтел шура лела Іатта пхьнашта а чІоагІа гІойле ю электрически пелаша. Из бахьан долаш да итт процент гаргга шура дукхагІа яхара аьттув балар а.

Керда хьаяь цу тайпара аппарат дика механизаци яьча шурий-товарни фермайи хьайбаш кхоабача комплексийи хьалашка бокъонца техкачул тІехьагІа гучадаьннад, шура яхара из башха-дика прибор юкъейоалаяро боахамерча доахана шурий продуктивность дикка лакхъяь ца Іеш, шамараш ца талхийтара а чІоагІа гІойле ещ хилар.

ДагадоххарагІа аргда вай, минчанаша шоай аппарат хьокха Москве ена цхьа шун ах шун совгІа ха я. Цхьабакъда юрта лаьрхІа оборудовани хьаеча заводий викалаша тахан мара уйла тІахийтаяц цу кердача оатхала. Юртарча къахьегамхошта новкъостал де дика уйла хилар мара кхы хІама дагахьа доацаш ца хинна а хила мег юртбоахама оборудовани хьаяьраш, хІаьта а, чІоагІа хьашт хиларо, перестройка хано дайта хургдолаш да царга из. Рынок-м дикайвоти мичав, мекъача гаргарча сага сагІийна хІама лургъяц цо.

А. ТЕРЕХОВ.

АЗ ТЕШАЛ ДУ...

...Цхьан сарахьа телевизор хьалсегар аз: автобуса чура бела а белаш, хьаарабувлаш бар чоккхеш тІадувкха нуц дола кавказцаш. Диктора аьлар: «...Калинински областа боахамашна каст-каста хьоашалгІа ух нохч-гІалгІай самодеятельни коллектив...». Ма дукха ха яьннай лоамаш нах сона эггара хьалха бІаргабайначa хана дена. Сона телевизор чу байнараш санна къона, чоккхеш тІадувкхаш, шалташ ухкаш бар уж. БСЭ 29-гІа том хьадел аз. «1941—1945 шш. Сийлахь-боккха Даймехка тІом болча хана Нохч - ГІалгІай АССР къахьегамхоша хьинаре новкъостал даьд фронтана. Дика болх бир мехкдаьтта промышленносто... ТІема шерашка нохчийн гІалгІайн тІем тІа латаш хилар, фашистски гІаьрахошта духьала лоаттабаьча партизански къовсамe дакъа лаьцар... 1944 шера НГІАССР дІаяьккхар. 1957 шера 9 январе СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагІа нохчийн гІалгІайн халкъий автономи юхаметтаоттаяьй».

1943 шу. Алма-Ата... Тхо — Ленинградски военни училища курсанташ. Уставаш Іомаду. Библи санна Лакхехьарчун приказаш, цун биографи Іомаю. Цу ханна погонаш юкъейоалаляьр. Тхо царна раьза дар, уж товш йоландаь. ХІара Іуйрийна фронтера ух дегаш гІоздсахоамаш.

Орел, Белгород, Харьков мукъальккхаш... Цхьаьхха хоам а кхаьчар: дийша даьначул тІехьагІа бІуна командираш а ца хулаш, эпсараш-пограничникаш хургда тхоах. Фронт Пачхьалкхен доазонна гаргакхоачаш ма латтий!

ХІа аьнна ... керда 1944 шу тхо дездаь доаллаше, амар дера: «Герз хьэздал мара ха яц!». Кхача, тІаювха хІамаш, даа хІама кийчдир кухнеш, дахча-сансаул шоашца хьэзца. ХІа, аьнна, хийтар тхона, хІанз-м фронте дуг тхо. Цхьабакъда, Дагестанерча Хасав - Юрт яхача городе вагонаш тІара Іодьхар тхо.

Іуйрийна строе латтача тхога взводни лейтенанта Ковальчука аьлар:

— Москвера воагІача винкалга моаршал хатта кийчле.

Оркестр яцар. ТІо биллача майдан тІа салтий иккаша ду таташ мара дацар хьахозаш. Аьтта сагІоарахьара ца фланге дувцар, цига ю доклад ера йисте латтача тхона хьахавацар. Юххера, тхо долчахьа хьаволавелар ши саг: училища начальник юкъерча дегІара вола хоза кийчвенна полковник.

— Моаршал да шуга, Россе салтий!

Цкъарчоа фу аьлча бакъахьа да ца ховш латтийсар тхо, тІаннха ерригa аре еханеш жоп делар.

— КІантий да! Шо саннарча лаьчащца вай моллагІа лоам а боахкаргба!.. Долче, командоване шоана тІадулл эггара лоархІамегІдола дехар. Гой шоана, дІара лоа тІаулла лоамаш бухь? Цига хургда вай задани кхоачашеш.

Беррига тІема кхоачам тхоашца а болаш, кхо километр гаргга болча лоам тІа дала дезаш дар тхо. Кхача дезача дІакхаьчача де дезар а цига хургдар а цхьаннена хацар.

Взводнега дІаделар карта, хІаьта тхо цунга хьежа доладелар, хьалхагІа дІакхха да хезача моттигІ цІераш а йоахаш: Алханчуртски атагІе, Тийрчен Суьженски довкъаш... Долче, Дагестана довзув хоада а даь, Нохч-ГІалгІайчене даха дезар хІа.

НаькъагІа долчаш тхона каст-каста нийслора дохадь юртбоахама гІирсаш, школаш, машинно - тракторни станцеш, мехкдаьтта вышкаш. ЦІаккха тхона хьалхара дІайоалаш яцар хиераме оаз. Салтий колонна йоагІа, юрташа бахьача наха, цІогІарча а деттаж, беш хинна хоам бар из.

Командоване тхога бахьча хоамагІа фу хиннадар-те Нохч-ГІалгІайн автономи республикe? Военни саго атта хьетадергдолаш дар дийцачул маІан: нохчийн гІалгІайн немцашца гІулакх доагІаш ба, цар мохк бехкаб, ЦІеча Эскарера уд, массанахьа а бандитизм лърхай. Вешта аьлча, социализм хьалъеча шерашка юкейисахоча кулакийн мурдийн группаша цига хьайиллай шоллагІа фронт.

ХІанз мара гучадаьннадац бакъдар. ТІом лаьттача хана «Кавказера политически хьал кхераме да», яхаш Москве хоамаш даьраш хиннаб автономни республикий чурча гІулакхий цу хакара кулгалхой — Дроздов, Церетели, Албогачиев. Вешта, царна-м шаьра ховш из хиннадий шоаш дувцар хардолга.

...ХьатІаотташ латтар 1942 шу. Кавказски мехкдаьтта тІакхача тІерташ бар фашисташ. ХІаьта Кавказ дІакхкар — аллха мехкдаьттана тІакхачар хинна Іацар. Из дар союзнийхацарча бувзамах хадар а.

Цхьабакъда, Бери соцаш вацар. Эльбруса район Гургий мехка дІаяла еза. Йсахар цо, из балхсароехи гІаьбартоехи ІоцІен а яь. Уж ба, йоахар цо, из район немцашта дІаеннар, гІалгІа Гуркегіе лорарра Кавказски довкъа тІа духьаленаш кийчъе еза.

Цхьабакъда, къаьстта таІазар де доагІа Нохч-ГІалгІайченна. Цун лоаман юрташка а наькъашка а шоашта ловр деш лел герзацашца кийчъенна бандаш, цар боабу советскийн партийнин болхлой.... Бере цахаддаш дийцача цу «бакъдарех» тийшар Сталин. Иштта хьатІакхаьчар 1943 шу. Дажал раьза хилар шийна чулаттачо яхача. ХІаьта цунна — Берена тІадиллар НКВД бІухойн училища курсанташ сарцагІа а баьха, нохчийн гІалгІайн шоай мохкара Іобохьийталга.

Цигга цхьа хІама гучадаьлар. Лакхехьарчуга операце план чІоагІьяйтара а цул тІехьагІа из чакхъяккхара а эшар ший тайпарча боарамагІа дола топографически карташ. ХІаьта уж цу хана дацар. ХІана аьлча, тІом хьалехьа мехка цхьадолча доакъошта лаьрхІа уттадеш хиннадац уж. (Вай-м духхьал агрессора доазон тІа мара тІом бе ца лаьрхІа ма дарий!). Цудухьа, Къулбаседа Кавказе цІи йыча санна сиха яхийтар топографически подразделенеш. Цхьа шу гаргга ха яьккхар цар лоамашка лелаш, бакъда, тІехьагІа гуча ма даллара, цар вІаштІехьдаланзар, лоамйн юрташта тІадолха цхьадола наькъаш а наькъа такилгаш а карташта ІотІадахьа. Операци чакхъяьккхачул тІехьагІа, цІаьнха а хьожаш лелача хана, тхона нийслора цІийх болча шоай венарий — Казахстане Іобахьийтарах хІама ца ховш бола нах...

Оахош леладер фуд ца хайтара укх тайпара харц хабар арадаьккхадар: лоамашка тІом бе Іомадала даьккхад, кийчо яь даьлча Карпаташка тІом беш хургда. Цох нах дІатешабар, хІа аьнна баьдлушше, юрта йисте дІа а дахий, атаккаш яра кеп оттайора оаха. Цигара чудоагІаш чІоагІа иллеш а доахаш доагІар.

КІалбахача нахаца сихха бувзамаш тоссаделар. Тхо цар шоайцига хьоашалІа дехар. тух-сискал, тхьамка тІелар тхона.

ХІаьта тха штаб, ди-буйса ца къовсаш, «Посадочная площадка» яхача операце план кийчъеш яр. Цуй маІан латтар, операци еча дийнахь кхь-кхаь курсантах латтача хІара группана тІачІоагІдаьча итт-итт цІенна сецца чу а утташ, цхьа бахьан а даькхха беррига маІа нах цхьан моттиге гулбе безаш хиларах, хІаьта малагІа бахьан доаккхаргда тІехьагІа хьаргдолаш дар. Шеввар хьагулваь ваьннача тІехьагІа, талмачага гІолла дІакхайкадергдолаш дар цар хьа беррыгех Даьхен га декхараш лоархІаш хиларах дола Оборона Пачхьалкхен Комитета приказ. Цхьаьха а дар геттара кхьайлаядьха ледеш: юрташта юкъе цхьаькха бувзам ца хилийтара наькъашка а наькъа такилгашка а салтий оттабаьбар. Іуйрийна пхи сахьат довллаш бол бе долалора царна денна амар: юрта дІачувдоачо а юртара араволачоа а вІалла хоам ца беш, топаш тоха йоагІа.

...1944 шера 20 феврале бийса яхача хана Элистера мухь бахьаш Грозне енача составаьша хьаьккхар товарни вагон. ЗІамигача паровозлло станцена дІагаьна а яьккха, дІаоттайир из. ХІа аьнна вагон юхасоцаше, ада болабелар эпсараш, салтий. Телефонни бувзам вІаштІехьбакккха сарцагІбаьннабар уж. Иштта, операци дІайолаяла ихо ди хьалкагІа, ший заместителашца инарал - полковникаца Кобуловца, эскара инаралца Серовца, СССР НКВД канцеляре начальникаца инарал - лейтенантаца Мамуловца Грозне кхаьчар Берия. ТІехнахьа аьшк теха чІоагІьяь вагон - салон моллагІча «пульмана» тара яр. Нийсса пхи сахьат доаллаш операцех йолча хьалхарча докладага хьежаш вагІар Бери. Йилла ха цхьа ди мара дацар. Пхи сахьат даьлча телефон техар...

...ТІехьара минута йисаяр тхона а. Махьмада — колхоза председатела наІарех хІама тох оаха.

— Сихха де дезаш цхьа гІулакх да. Тахан ЦІеча Эскара цІей да. Воккха хьаким воагІа, митинг хургья. Нийсса тоабеча новкъостал эш. Беррига къонахий а нагийнах а хьагулбай, тхоца хьадувла.

Из дар «посадочни площадка тІа» нах хьагулбара бахьан. ХІаьта дІахо... МаІанах дезалех хьакъсастабачул тІехьагІа, юхадахар тхо юхебиса нах, бераш, кхалнах, боккхий нах Іобахьийта арабаха. Цу гІулакха кийчояра еннар геттара кІезига хаяр, бе хошар мара дацар хьаьца йийн йолаш.

Конвой тІехьа а йолаш лоамашкара ІокІал йоахар спецпереселенций колоннаш. Делкъа хана «аэродроме» (тхоайла иштта оалар оаха беррига нах хьагулбеча центральни пунктах) хьалхесса кий Іойожаргйоацаш адам дар. Наха яц, доахан доадора. Кхехкаш йыш дар. ХьатІаухар брезент теха грузовикаш. Цар тІа дІатІа а ховшабий, машиннаькъа станце латтача товарни составашка дІакхувлар Іобохьийтараш...

Сел доккха Іазап тІаоттадаьча наха юкъе бацар белхараш. Укх дунен тІа тоъал ха яьккхачул, дукха хІамаш бІаргадайначул тІехьагІа цу дерригие кхыча бесса мах бу аз, керда уйлаш дег чу йосс. Де йиш йолаш хІама дий, наг-нагахьа бандиташ, е хьаштдале, кхыметтел формированеш а хиннаяр, аьнна, бІарчча халкъашн мехках доаладра? Ай, тІема шерашка Украине а Белоруссе а, Прибалтике, Дена тІа, Кубане, дукхача кхыча моттигашка фу даьллад хаций вайна, хьаштдале, мехках бахьача нохчаштен гІалгІаштен юхе уллача Ставропольски крае а тІехь? Сталинаца хоаш дацар цхьахьа а: вермахта бІухоша цхьаккха кхаьхетам ца беш боабаьб нохчий а гІалгІай, а балкхарой а кхаьрой а, къоаршой а. Цар юрташ йоккхий топаш, бомбаш чуйийттар немцаша.

1944 шера хинна репрессеш яь КъулбаседаКавказера Іоваьхийта хиннав 3 миллион саг. Цхьаболча автораша белгалйоах цу хана бІухоша лелаяь кхьзал. Харцлувргаш со: нахагара хІамаш хьайоахаш, царна низаш деш моттигаш хулар, бакъда, уж яйрча гІулакхаш леладьраш дукхагІча дакъе машинаькъа бІун - конвойни подразделенеш яр. Нах вагонаш тІа боттаьлга (цох ала кхыдола дош корадагІац сона) ІальамаІе нийча а унзара а сурт дар. Деттаьш цІогІарч, хьекхаш махьарч, бераьшта хий дехаш - ноаной. Конвое лаьттача салтаьша сиха кхетадир: ахча дий хьоа — хьа беро хий маргда, хІаьта хІара чамех а ируженках а кхо тума доаккхар.

Уж бІеха а дегаза а хІамаш леладацар са новкъосташа — баьцара погонаш ядача курсанташа. Училище дешабагІараш дукхагІча дакъе коммунисташ, тІем тІа хинна нах бар. Цар чІоагІа дисциплина а шоайла цхьоагІо а яр.

Лоамашка хьулалуш лийнна цхьацабола бандиташ тхона гоама хиннабале а, оаха кхетадора цар бІехача гІулакхашта хьалхара жоп дезар халкъ доацилга. ХІаьта воча нахаца пабезам бар, аьнна, маьрша бахьча наха бекхам бе йиш мича яр тха. ТІаккха-м тхоах фашисташ ма хуларгий. Аз дувцар бакъхилара тешал де йиш йолаш ба 1945 шера соцца ЛЗУ яьккхараш.

Оаха-м тхоай низ дІакхоачар дора боккхийча наха, нсташта, бераьшта гІо де гІерташ, «аэродроме» уж дІабугача хала новкъа къаьстта а деш. ДегІа тІара зулам гІаттар, тхо гоама долаш, колонна юкъера хьахьежа «халкъа моастагІий» бІаргаш знйча. Вай фуннагІа дувце а, царех дукхачар цІераш йевзар тхона, цар тух-сискалаш кхийтта, цхьана халхараш даь дар тхо. Къаьстта повкъадар тхона спецпереселенцашта юкъе тІем тІа латаш латтача эпсарий а салтий а дезалаш хилар.

Ленинграде юхадІадоагІача хана курсанташа Чистяковен Чередниковен укх тайпара хІама дийцар сона. Операци чакхйоаккхача дийнахьа цхьа нигъ лорабеш хиннаб уж. Іуйрийна 5 сахьат 20 минотта яьлча, ший гІулакха йода ги доаллаш бера долаш йола, кхалсаг гучаяьлар. Салташта из хьатІакхача иттех метр мара йиса хиннац. Командираш денна амар кхоачашдара — автомата лака пІелг тІатоІабе мара безацар. Цхьабакъда, Чистякова кхалсагаха хьаьтад:

— Фу леладу Іа, яла сихъенна-м яц хьо? Хье хьаьнача чехна юхагІо, шоай юртарча нахага ара ма довла а алалахь...

* * *

Сона юха а духьаьлъувт телевизор чу хьаьенха вайнахьа нагийнах. Дицлац бовхамаш тІа лоа нийла хоза лоамаш. УвгІаш доагІа Тийрк, схьденна доа Орга.

Шоай цІеношкара арабувл лсаман нах. Массаза шоаш дер ду цар: доаханга хьош, лаьтта оах, аьхxе ух. Иштта хиннад даим... Ший воррхІе дай бахьача лаьттан тІа лар хьдаац халкъа монголо - татараш тІабахкарах, астагІча Темара бІу тІагІортарах, Петр І Персидски поход ярах, Деникина мохк дІалацарах, БІаьш шерашка дукха довнаш - шовнаш хиннад. Бакъда, халкъ ший дай лаьттан тІа дахаш хьаденад. Бакъда, цхьа из дита дийзад цун, Сталина-дажала тийша болх а низ а котбалларах. БІарчча 13 шера.

Э. ЛЕВИН.
(«Ленинградский рабочий» яха газет, 1990 шера 7 ноябрь).

ПИСЬМОШ

ГIАЛГIАЙ къамах болча парте, тIема, къахьегама ветеранаша М. С. Горбачева дахьийта письмо довзийтадалар тхона, яхаш, дехар деш укх тIехьарча хана каст-каста телефонаш а етт, письмош а хьийт «Сердало» газета редакцега тха газет дешарашна. Цар дехар духьа лаьрхIад оаха цу письмон тескт тхоай газета оагIон тIа кепатоха.

Парте ветераний письмо

СССР Президентага, КПСС ЦК Генеральни секретарага новкъостага М. С. ГОРБАЧЕВГА

Лоархlаш вола Михаил Сергеевич!

Оаха, гIалгIай къамах болча парте, къахьегама, Сийлахь боккхача Даймехка тIема ветеранаша, тха кхаче дахача халкъий кхелен сталински шерашка тхоралаьа дIаяьккха гIалгIай халкъа ленински къамий автономи юхаоттаелга хьадехарах эттача кхерамеча хьален сагот а деш, Хьога язде а цу дешах бокъонца долаш дар Хьона дIахайта а лаьрхIад.

КПСС ЦК сентябрьски (1989 ш.) Пленумо къамий политике хиннача еррига лоарзагIленаштеи нийсхо йоацача хIамаштеи юкъе, эггара харцахьагIа хиларах тарра, къаьстта белгалъяьхай бIарчча халкъаш суд а следстви а йоацаш бехке даьи цул тIехьагIа Сибарега дахьийтаи йола факташ. ЦК Пленумо хоадамболлаш бехке яьй законагIа йоацеи низагIа яьи акташ. Из решени чIоагIъеш я СССР Лакхехьарча Совето тIанийца Декларацие. Уж исторически решенеш раьза хинна тIанийцар шеррача общественносто, дерригача прогрессивни адамаша. ХIаьта а, сатем ца луш йола уйла дIаялац тхоцара, гIалгIай коммунисташцара а дерригача гIалгIай халкъацара а.

ГIалгIай халкъагара бала тIабессаб 1934 шера цун къаман автономи дIаяьккхача денз. Цхьабакъда, ленински къамий политика харцахьа йоахаш хинна сталински гIулакхаш дIахо шоай низ чIоагIбеш хьадаьхкад. Иштта, партенеи еррига обществанеи шоай методаш дIакач а ехкаш, Сталинеи цунна гонахьарча гIозарои (Берен кхыбарашеи) 1944 шера шоаш массаза а баьхача шоай моттигашкара дIа а баьха гаьнарча Сибарега Iобахьийтаб еррига гIалгIайи нохчийи.

ЗаконагIа доацаш даь из хIама бахьан долаш гIалгIай лаьтташ, цIенош, бIаьш шерашка вIашагIйийтта хIамаш цIенъяь дIа а яьха, кхы юха ца а ерзаеш, диктатора Сталина яа-йита дIаеннай шийи фух-тайпах барашта — хIираштa, царн цар даьйи доалахьа цIаккха а ца хиннача наьха рузкъаи керда дай а баь тха моттигашка баха Io а ховшабеш. Иштта аьттув бола хьалаш кхеллад гIалгIай ираз доадара чотах хIирий ираз хилийтара.

1957 шера Нохч-ГIалгIай АССР юхаметтаоттаеча хана Сталина тIехьалаьттараша, Къулбаседа-ХIирий АССР-ерча националисташта дезар кхоачаш а деш, цхьанна оагIорахьара нийса доацдашехьа а, ГIалгIайченах дIа а къостадаь Къулбаседа-ХIирий АССР-ах дIатехад гор. Орджоникидзена гонахьара гIалгIай лаьтташ, вешта аьлча, хьалха хинна еррига Пригородни район а (из гIалгIай мехка дог) МагIалбика района цхьа дакъа а.

Нохч-ГIалгIай халкъа автономни форманна юхаоттаяьчул тIехьагIа, лакхе латтачар могадеши хьаллоацаши, ткъаь итт совгIча шера Къулбаседа-ХIирий АССР Iаьдала органаша, гIалгIай массаза а шоай хиннача лаьтташка баха юхабахкара новкъарле а еш, шоай тарлуш мел дар даьд цхьаккха хIама дегаза ца хеташ. Иштта, официально дийхка да гIалгIай къамах болча наха прописка елга, балха дIаэцалга, цIенош дохкар а эцар а. ХIанзарчоа аьнна хьалъяь чуIа моттигаш йохаеш дIаахийтарга, гIалгIай къамах бола нах КъХIАССР доазонел низагIа арабахарга дIакхоачар гIулакх, шоай хьашт долча ханна лувца а лувцар, чу а бехкар, шоашкара хьадага а лувцаш гIалгIай къамах болча наха даь уголовни зуламаш да, яхаш доацар увттадора.

Моттигерча Iаьдалаша дукха-духьаленаш увттаяь йоллаше а, тахан юхадерзадан за долча лаьтташка бах 50 эзар совгIа гIалгIай, цига бахача наха юкъе дукхагIбараш.

Кавказа лоамашка овлангара нах лоархIаш дола тхо, гIалгIай, СССР Герзашцара Низаш дездеча дийнахьа — 1944 шера 23 феврале, Сталина приказагIа, низагIа товарни вагонаш чу а дехка Казахстане Iодаьхийтача денз 45 шу даьннад. Iодугучча даьхьа байнарий, декъий арахувса а лай гувнах дIадехка а дийзад, хIаьта цара дахаш даьккхача 13 шера лергIа фусамаш ца хилар, моцали шелали бахьан долаш 40 процент гаргга тха нах байна дIабаьннаб.

Къаман бокъонаш юхаоттаяьча дерригача халкъех эггара даькъазагIа йола кхел нийсъеннар тха халкъ да.

Цу дешах лаьца КПСС ЦК-аген СССР правительстваген гIалгIаша кхахьийта эзараш жалобаши заявленеши хьалха хинна кулгалхой болча хана хIама ца хулаш йисай.

Къаьстта белгалдаккха цоагIа, ГIалгIайченнеи Къулбаседа ХIирийченнеи юкъера территориальни доазонаш шоай хана вай партеи Советски паччахьалкхени гIорбаьиначa деятелаша Серго Орджоникидзеси С. М. Кировеи дакъа лоацаши В. И. Ленин ше раьза волаши оттадаь хинна хилар.

ДIахайтача совнагIа хурга дац, аьнна хет тхона, Владикавказски крепость 1784 шера 6 маерча Екатерина II-чун УказагIа Тийрка аьтта оагIорахьарча лаьттан тIа, цул хьалхагIа Заур яха гIалгIай юрт (Заур-Юрт) хиннача метте йилла а хIаьта хIирий дуккха а тIехьагIа мара цига баха хувша ца болабенна а хилар.

Сталин гIалгIай халкъа къаман бокъонех гIерта волавеннав В. И. Ленин венна массехк шу даьннача гIолла. Иштта, 1928 шера Сталина хьалха а даьккха, гор. Владикавказ Къулбаседа-ХIирий автономни областа административни доалахьа дIалуш решени яьй цу хана А. А. Андреев нерте лаьттача ВКП(б) Къулбаседа-Кавказски крайкомо.

Цу решенена дерригa халкъ духьала а даьнна, С. М. Киров, Г. К. Орджоникидзе, кхыбараш санна болча мехка боккхийча деятелаша га а даьккха, парте ГIалгIай обкоми облисполкоми раьза а ца хинна, цу хана ше диктатор а хинна дIаотта ца кхийнача Сталинга цхьан юкъа тIехьаяккхийтай из решени кхоачаш па яйташ.

1933-чен 1934-чен шерашка, цу ханале дизза Iаьдал шийи бе доалла диктатор а хинна дIаэттача Сталина, шийи бIеха гIулакх чакхдаьккхад: гор. Орджоникидзе Къулбаседа ХIирийченна дIаеннай, хIаьта ГIалгIай автономи а цу гIулакха дIаяьккхай, Къулбаседа Кавказе Советски Iаьдал оттадеча, керттерча даькъе кIайча казакехи хIирехи лаьтта Деникински эскарен кхыча контрреволюционни низийи наступлени юхатохача гIалгIай халкъа карагIдаьнна боарам боацдаш доккхий хIамаш, из бахьан долаш «ЦIе ГIалгIайче», аьнна статус енна хилар теркал а ца деш.

Советски Iаьдал бахьан долаш, цу даькъе г. Владикавказ бахьан долаш а, лаьттача тIемашка эзараш гIалгIай боабаьб, гIалгIай массехк юрт яйхан йокъ мара хIама ца юташ йоагаяьи хиннай кIайгвардейцаша. Духхьал революцена цу унзарча деношка, Къулбаседа Кавказе Советски Iаьдал хиларах е ца хиларах дола дош эттача хана, гIалгIаша шоай кхел даим Советски Россеца йийзай.

Сталински решенех даьнна зулам тахан а тIехьа Iаткъаш да. Масала, гIалгIай лаьттан тIа уллача г. Орджоникидзех хоададаь Нохчийчех дIатеха бола гIалгIай НГIАССР столицана 100 а кхы дукхагIа а километраш гаьна баьннаб. Цу гIулакхо белггалара халонаш духьала увттаю балха вахара, культура дегIаяра, дешар дIахо дахьара, медицински бытовойи гIулакхаш хьатIадара.

Иштта да гIалгIай халкъа лелаьяча сталински геноцидах а даим из готдаьи законни бокъонех даьккхаи леладарах а дола бакъдар.

Ца хьоахаеш йита йиш яц, Сталина хIирийи кхычарчул тIех аьттув бола хьалаш царна нийсдареи къаьстта йоакхо еш хинна хилара тешал деш йола цхьаьна цхьа факт а. ...ГIалгIай Iобахьийтачул тIехьагIа Къулбаседа ХIирийчена ... Сталина ХIирийче ... Къулбаседа ХIирийченa, кхыметтел доазув а доацаш хиннача, на, город Моздокни Ставропольски края Моздокски районн. ХIанз Къулбаседа ХIирийчен шийи территори искусственно Моздокски районах дIахеттай 12 километр шерен 45 километр бIаьхен болча, Нохч-ГIалгIай АССР территорех дIабаьккхача гIалгIай юрташка гIолла чакхбоалача лаьттан оасаца, цу тайппара ГIалгIайче бIаьш шерашка Черсий-Балкхарой АССР-аца хиннача доазонах а йоаккхаш.

ХIирий цхьа къам марадац Советски паччахьалкхене шиъ автономи йолаш: Къулбаседа-ХIирий АССР-и Къулбехьен-ХIирий Автономни области. Цудухьа тамаш а яц уж еррига йоакхонаши дикаши бахьан долаш Сталина цIийи гIулакхаши хIирий кулгалхоша хIанз а тIехьа В. И. Ленинеи вай парте берригача кхы деятелийи цIерел а дикача гIулакхел а тIех лоархIаш хилар.

НГIАССР юхаметтаоттайнча денз каст-каста хIирийи гIалгIайи халкъашта юкъерча доттагIала сурт увттаде укгIерташ кампанеш лелаю укхаза шинна а оагIон кулгалхой официальни дола а доаца а вIашагIкхетараш дара, йоазонхой, артистий тайппара делегацеш дIа а хьа а ахийтара наькъаца, и. кх. дI. Тахан вай дерригача общественно-политически вахара перестройка еча, гласностеи демократизацеи юкъагIа моттийта хIамаш ца а леладеш, алхха бакъдар мара ца дувца декхарийла хиларах, ала доагIа, укхазара доттагIал газетни статьяшка, телерадиопередачашка, хьалххагIе а кийчдаь деча къамаьлашка мара ца хилар. Мадарра аьлча, укхазардар кIоаргдеиа моастагIал да, шинна а халкъах болча наха юкъе довнаш дувл юкъ-юкъе, хIаьта уж бахьан долаш боабаьи човнаш яьи дукха нах ба. ХIирий АССР Къулбаседа-кулгалхошта ха дезаш деций, юххера а, Даьхе къаманна совгIата луш йоацалгеи йохкаш йоацалгеи, лоалахошкара лочкъаеш вIалагIа а йоацилга.

Цу хIамашта ларде яда шоай хана НГIАССР юхаоттаеш КПСС ЦК-аи Советски правительстваи хьалха хиннача кулгалхоша юкъеехкача къамашта юкъерча гIулакхашкарча бе-беча бокъоний методаши бахьанаши. Царех боалл лоалахарча шийи халкъа юкъе дов гIаттареи доккха зулам даларейи кхерам. ХIаьта иштта латтаргба из сталински зуламех юхедисараш цIендаь дIадаххалца йолча хана.

Тха халкъа дика хов бандитски тоабан — Бере, Кобулова, Меркулова, Абакумова, Кулова, Текаева, кхычар тхо Iодохьийташ вIашагIъелла штаб КъсХIАССР столице — г. Орджоникидзе хинналга. Укхаза цхьана сакъердаш хиннаб сталински палачаши КъсХIАССР хьалха хиннача кулгалхоех болача цар гIончийи, банкеташ увттаяьй, кадаш текъадаьд тха халкъа тIехь яьиххача «коталон» сийна. ЛаьрххIа Л. Берена болча тоама, зина леладарца цунга сакъердийтар духьа хьаль дача хиннай.

Тха халкъа дийцденнадац е диц а лургдац ширача замалахьарча культуран историн памятникаш хIалакдеш, тха дай дIабехка хинна кашаш дохадеши довхаши леладаь анха гIулакхаш.

Ховш мадарра, 1989 шера 9—10 сентябре город Грозне гIалгIай халкъа шоллагIа Съезд хиннай. Цо дерригача халкъа, цу даькъе нохчий, эрсий, ГIалгIайчен территоре тIа дахача кхыча халкъий цIерагIа массава раьза а волаш лаьккхайкадир гIалгIай халкъо сатувсараши шийи паччахьалкхе — ГIалгIай АССР хьае ловш из хилари.

Съезда решени чIоагIа раьза хинна хьаллаьцар лоаллахарча халкъашкара баьхкача делегаташа (Черсий-Балкхарой, Къоаршой-ГIабартой, Дагестана, Абхазе, Грузе, Дона, Кубана, Ставрополя казачества), Казахстанен Украинан, городашка Москван, Ленинграда, Новосибирска, Алма-Ата, ХIирийчен Къулбаседа ХIирийчена массаза а баьхача нахах бараша а иштта кхайкадора нийсхо котъялар ловш шоаш хилар.

ГIалгIай халкъа автономи юхаоттарах дола дош гIеттадаьд 1944 шерал хьалхагIа а, тIаккха из массава а Iовахьийтарца чакхдаьлар. Увттадаьд из Iодахьийта цига даьхача шерашка (1944 — 1956 шш.) — цунна меттел тхона тIера режим кхы тIа а чIоагIйора, хIаьта застоя шерашка моллагIча а из дош хьоадаьча сагага вахачеи ваьннaчеи ца вуташ гIелал яхьар.

Общественно-политически вахарах низагIа хоададар бахьан долаш хIанз 55 шу даьннад гIалгIай халкъ паччахьалкхенца дакъа доацаш, кхычарна нийсса бокъо йоацаш даха. ТIехь-тIехьа шийи политически юкъ йоацаш дусаш латт тха къам. Цу еррига хана вахара лоархIаме мел долча дешашта юстара даьха латт тхо. Тха истори, культура, мотт, социальни дегIаахар, кадраш кхеяр, къам лаьрхIача цун хила хьакъ дола кхы дукха хIамаш хIанзал"а хьа миска да.

Оаха саготдеш кхы цхьаькха цхьа хIама а да: боахама доал дара кердача формашка довларца дувзаденна хIанз къаьстта лоархIаме хул автономи юхаоттаярах дола дош. Тхона хетачох, духхьал хIанз хьатIаэттай из проблема къоастаяра эггара аьттув болашагIа йола ха.

Иштта да хIанз этта хьал. Цу хьалашка юстара а даьнна хьежаш латта йиш ярех дац тхо. Мехка экономически, социально-политически вахара перестройка яра тIаберзабаь КПСС никъ бизза хьал а лоацаш, оаха тхоай цIенача дег тIара декхар лоархI тешшаме, партийни IаьдалагIа, тхоай мохк, тхоай халкъа психологии бален бовзаш а цун башхалонаш теркалъеш а Хьога, партеи Советски паччахьалкхени кулгалхо хиларах тарре, цу доллача хIамай хьакъехьа хоам белга.

Оттадаь дош нийса къоастадара цаI мара никъ лархIац оаха — из да гIалгIай халкъа шоллагIча Съездо яьча решене тIа къаьгган кхетадеши хьахьекха гIалгIай халкъа законни дехар кхоачашдар — шийи исторически доазонашка гIолла, Тийрка аьтта оагIорахьара г. Орджоникидзе дакъа центр а йолаш, ГIалгIай АССР хьаяр.

Нийсхо юхаоттаярга бодача наькъа тIа мел йоккхий халонаш латте а, мел чIоагIа Iаьдала низ бола нах цунна духьала бале а, цунах бала безаргбола мах мел боккха бале а, тIаккха а нийсхо юха а шийи метте дIаоттаяь хила еза. ТIаьлаьттача низах даьнна зуламаш дIа ца дахарах партеи правительстваи безагIа тел мах, шийи авторитета а СССР дерригача къамийи народностийи бокъонаш цхьатара я, аьнна, цар хьакхайкаьча политика а мах.

Лоархlаш вола Михаил Сергеевич, болх дукха хиларах Хьо мукъа воацилгеи вай мехка кхоачашде дезаш дола декхараш доккхий долгеи кхета а деш, оаха дех Хьогара тха регионе хIанз эттача хьалах йола тха сагото а кхетаяр. Дерригача дунено къоабалбаь тIанийцача Хьа сакхетамо, хьакъалo, къонахчало тха дегаш тешаду дукха бала, сагото лайначa гIалгIай халкъа законни дехар кхоачашдерг-долгах.

Духхьал из бахьан долаш дех оаха гIалгIай халкъа къаман автономи юхаоттаяра тIехватетта йиш йоаца проблема къоастаелга сихлар.

Хьо лархIарца! Хь. Котиков, И. Базоркин, В. Альмурзиев, А. Султыгов, Ж. Хаутиев, И. Хантигов, кхыбараш.

(Кулгаш яздаьр парте, тIема, къахьегама 66 ветеранa).

Оарц дала!

САТИЙНА ДАГIАР ЭХЬ ДА...

Фуд сона чукъувлар, дог лазадоахар? Эзараш ха йола халкъа истори тахан вайна бIаргагушие а доадеш латт. Дохадеш, хIалакдеш да бIаьш шерашка денз хьайоагIача гIалгIайчен цивилизаце памятникаш. 1986 шера къа ца хетача наха ТIаргима юхерча гIалашка чу мел йола хIамаш дIа а йихьа, йохайир. Из нийрча хIама даь зуламхой хIанз а тIехьа хьалехабац. Из факт сона яза ца Iеш, дика йовз вай НГIР телевиденена, НГIР халкъа депутаташта, культура министерствана. Цхьабакъда, цу деша бала болаш саг вац лакхе вай ювцача инстанцешка.

Хьалха хиннача бесса дIахо а йохаеш, хIалакъеш латт Ассиновско - Джейрахски заповедник. Iаьдало алапи а телаш, оттабаь хьахой ба укхаза. Амма, цар лорадеш хIама дац, шеддар дIадохьийташи дохадайташи латт. Дов оалхазараш, доаду оакхарий, бIехду шакIа санна цIена хий, хии тоатолгаш. ГIалгIай эздийча тайпай гIалашта уллув хьайбаш доажаду. Байначар кашамаш дохадаьд. Вешта аьлча, къаман истори нийрча доаккхаш латт. Из тахан делх!

ВанагIа, дIабаьннаб-те даьсса хабараш а ца дувцаш, шоай гIулакхашца гIалгIай къаман сий хьаллоаттаде кийча бола кIантий?

Со кхайк берригача а гIалгIашка. Вежарий, ладувгIа дай, даьдай, ворххIе дай оазага. Цар синош паргIата хургдац хIанз леладу нийрча хIамаш долча хана. Вай овлаш иштта тедаш, халакдеш латтача хана сатийна дагIар эхь дац вайна?'..

Я. ЕВЛОЕВ.
Малгобекски района Вознесенская яха станица.

«ТХОГА ЯЗДУ»

Иштта корта болаш дар редакце дайта, укх шера 15-ча августе «Сердало» сагIонаш тIа арадаьнна Сунженски района Алхасте яхача юрта бахача А. Галаева, В. Фаргиева, Хь. Галаева письмо. Цу тIа письмо авторашa яздора шоашта боккха кхерам тIалатт, яхаш. «Тха цIеи тховнашта тIагIолла дIайода йоккха напряжени йола тока лини, — яздора, масала, А. Галаева, В. Фаргиева, Хь. Галаева. — Из лини дIайода колхоза ферме. 20 шу хьалха йиллай. Из-м ловргдар оаха, хIанз-хIанз тха цIеношта IотIалега кийчбенна латта шин бIоагIа бецаре. Тха праза, тхона хIама ца деш Iобежар тха цIеношта гаьна да лаьтта дхьа бIоагIа...».

Письмо тахкийтар духьа а цунах де дезар дайтар духьа а редакце из дIадахьийтадар Сунженски райисполкоме. Цу хьакъехьа, тIехвадаьнна денадале а, укх деношка жоп денад Алхастински юрта исполкоме председателагара В. Булгучевгара. Цо газетага хоам бу: «Заветы Ильича» колхоза кулгалхой бехкагIа 1980 шера лакха напряжени йола электрически лини дIайодача моттиге цхьаболча бахача наха шоашта цIенош дайтара бокъо йоацаш лаьттан участкаш дIаеннаяр. Алхастера юрта Совета исполкомо тIаднллад «Заветы Ильича» колхоза правленена ювцаш йола электрически лини тIехьа а ца тетташ, доацача хана кхычахьа гIолла дIаяхьийта, аьнна. Цул совгIа, юрта Совета исполкомо из дош шийи тIахьожама кIал лаьцад».

«Мехка-Ахьмад» яхача очерках

Хетаргахьа, 12-ча ноябре «Сердало» газета тIа араьнна «Мехка-Ахьмад» яха очерк а ешаш е йийшачо ца ювцаш атта саг виса хургвац. Из нийтта дола хьагучадоал редакцешни почта технача. Нагахьа мара дIадодац «Мехка-Ахьмад» яхача очерках лаьца газет дешарашкара наьхат ца доагIаш, дукха ух телеграммаш. Дег тIара доагIача дIайхача дешаща, журналисташа М. Варахоевен, М. Чахкиевен язъяь из очерк чIоагIа безаме тIанийцай гIалгIаша. Цар шоаш редакце ухийтача кахьаташка, телеграммашка доккха баркал оал из язъяьча журналисташта а из тема хьалгIоаттае дагадехача «Сердало» газета коллективана а. Материало кхы а дукхагIа езайолийт гIалгIашта, къаьстта кхуашбоагIараш, шоай Нана-Даьхе, айбу Iалаьмате дуккха, йоккхий къонахий йоаш лайнача, амма цIаккха а гIалгIай халкъа сий эхь-эздел ца доадаьча вай даьша леладаьча гIулакхий мах, новкъостал ду сага шийи дегIацара во, доастама оамалаш дIаяха а эздий хила хьажа а, яхаш из.

Уж дерригаш шуга дIадовзийта таро хургъяц тха, дудухьа тахан кепатохаргда царех цхьадараш.

ГОРОД ГРОЗНЕ, МАЯКОВСКЕ УЛИЦА, 92 «СЕРДАЛО» ГАЗЕТА РЕДАКТОРГА С. И. ЧАХКИЕВГА.

ТЕЛЕГРАММА

Даьла раьза хилва шоана, доккха баркал хилда шоана тха воIах а виIий воIах а газета тIа яздарахI

Мехк-Ахьмада нанеи наьнанен.

НГIР, Сунженски района Орджоникидзевская яха станица.

ТЕЛЕГРАММА

Евлоев Ахьмад деша ваьгIача № 2 йолча школа хьехархой коллективо доккха баркал оал 12-ча ноябре шун газета тIа араяьнна «Мехка-Ахьмад» яха очерк язъяьча журналисташта а еррига «Сердало» редакце коллективана а. Творчески аьттув балба шун!

НГIР, Сунженски района Орджоникидзевская яха станица.

СИЙ ДОЛА КЪОНГАШ

Аз йийшар шун газета тIа араяьнна «Мехка-Ахьмад» яха очерк. Къайла сенна кхухьаргда, бIаргех хий Iодолавелар сона из ешача хана. Иштта дог тохадолийташ яр из. Вакъдар дийцача, сона хьалхагIа а хезадар «Мехка-Ахьмадах» а цун даьх а дувцаш. ХIаьта а из материал ешаш Iеяланзар ца йийлхача.

Наьсаре бархI дийнахьа лаьтта гIалгIай халкъа митинг чакхъяллалца цига хилар са дан-нанеи. Боад къовлабаллалва митинг йолча майдан тIа лаьттар со а са йижарий а.

Аз доккхал ду Ахьмад санна воI ваьча наьнах, со хьог из хьалкхийнача дезалах. Тха цаI мара вошa вац, из а массарел зIамагIа ва. ХIаьта сона чIоагIа дез тхоай цаI мара воацача вешах Ахьмад санна дика, цунна тара волаш къонах хьалкхер.

Сона даим а дагалаттаргья Ахьмад кхелхав, аьнна, митинге унзара хоам бича велхаш лаьттача сай даь юхьмараш. Из цаI вийлха Iензар цига. ЧIоагIа гIайгIане баха, белхаш бар цу дийнахьа митинге лаьтта дуккха къонахий, хьаштдале, берригa гIалгIай мохк... Са дега чIоагIа ловра вайна массанена а дагалаттар махулла сихагIа кхоачашхулга — ГIалгIай халкъа бокъо меттаотталга.

Шийи Даймехка цIавена волаш РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместитела Р. И. Хасбулатова дийцар каститта вайцига хьоашалгIа ва везаш ва Борис Николаевич Ельцин, гIалгIай халкъо оттадаь дош къоастадергда, яхаш. Дала бакъдолда из! Со чIоагIа тешаш я бакъдар котдаргхиларах, вайна дикадар хургхиларах.

Геттара а дика хIама даьд оаша «Мехка-Ахьмад» яха очерк шоай газета тIа араяьккха. ХIаьта аз дехар дар шуга, хьамсарча редакце болхлой, шоай таро хуле хIара шера Мехк-Ахьмадах, из хьалкхевеча дезалах газета тIа дувцалга.

Зарифа А.
Наьсарен района Экажкъонгий-Юрта яхар.

ДЕГА КЪУЛБА

Яхь йолаш долча гIалгIай къаман бала кхайкабу деноша дар укх шера март бетта лаьттараш. ЦIувзача шелало гIийла дека пандара мерзаш санна, лерге кхухьар бирса хьекхача миха ашараш. Дега кIоаргаленаш техкаш санна, дег чура узамащ дартIийла яьхача назамий мугIараш. Массараша дIай-хьай эцаш белхабора шоай бала. Сигале теш хинна латтар гIалгIай къаман балийна мот сеца IотIахьежаш. Тайп-тайпара уйлаш йосса хургьяр хIаране дег чу. Сона духьала ухар сийнача СибарегIа бугаш, мехках боахаш шоаш лайна бала сайна бийца сай да-нана. Мухь теха хIана делхац-те ер дуне, аьнна, хеталора цхьайолча хана. Къизача заман халонех баьнна, Даьхе ца йоккаш, цун мах лакха лоаттабаьча са даьй хьам балба, аьнна хеталора укх Iазапага къам доаладаьраш-та. Хала дар кхета Советски школе сайна хьийхача историех, гучадувлаш латтачох. БакъIда, цхьаннех тешар ер чура: гIалгIай кхалсага, наьна сурт сийленца дийхкача яздархой уйлаех, дешаех, турпала нохчой, йижарий къамах яхь йолаш, денал долаш хилара тешаллаш дуненчуь долаш шоах вахар? Цунна тешал деший тахан кхоачаш статьяш турпалхочун Ахьмада наьна Дугурхана вахар? Кхы а халагIа зама эттача а ший йо хьоахьоачунна хковергвахар, цаI мара ва ца арха.

Оалаш да: «Далла ба хоастам ва вала а ца хинна!»

— Далла ба хоастам къонахий бе ноаной хинна! Бирсача Казахстане, бераш мархIа а хьерчаш, хих бIаргаш лийшача истий денал масалаш а хинна дIаоттаргда кхолларгдолча гIалгIай къаман литературе. Даьй-мехка, Мочкъий-юрта ваха гIоргва Мехка-Ахьмад. Къаман историн оагIув хургья цун вахар. Къамашка кхаьча бала бувцаш кхолларгдолча жовхьарашта юкъе доагIаргла 9 денни 9 буси къаман бокъо меттаоттаяр дехаш лаьттарий васкеташ. Уж васкеташ кхоачашде вокалаш хилба вай къонабарех!

Из статья дика масал да тахан харцон наькъаш гучадувлача хана цIенадар къоастаде низ кхача безача вай тIехьенна. Долча бесса гойта деза вахар. Паччахьалкхен историех тешаш, цун мутIахьадолаш хьадаьхка вай геттара бехктокхам болаш хила деза тIакхувча тIехьенашта хьалхашка бакъдар аларца, хозадар гойтарца, дикадар чIоагIдарца.

Массайтта шу хьалха, 1973 шера Ленина цIерагIча майдан тIа шийи бала бувца гулделар гIалгIай къам. Къиза кхел хиннай хьа, са гIалгIай къам! Моашоех шоай юхьмараш хьерчаеш белхар боаккхий нах, истий Сибарен наькъаш дагалувцаш. Деха дегаш дар уж белхабьр, хIаьта тхо, кагехдараш, царга хьежаш, IотIкъам хинна латтар царна уллув. ХIаране дег чу лаьцар: могача бесса, хьакъал дIакхоачачох мехка бокъо меттаоттаяра къахьега, чIоагIача нигатаца нийсхон новкъа довла, харцонца къувсаш вахар а ца кходе. Аьттув болаш дахалда вай къам! Маьрша кхувлва Мехка — Ахьмад! ДукхагIа беболба яхь йола къонахий! Котдалда бакъдар! Къамий цхьоагIо! Тахан миска волчунга юхахьажа эхь хетараш, кIалвисачун оагIув теIабераш дукха нийслу вайна юкъе. Царна а ер статья шоай дог-уйла хувца накъадаргдола къулба хилда.

Цу тайпара материалаш кепаеттар пайдане хургда еррига обществанa, къаьстта перестройка наькъа тIа дала ца тугаш лийнача вай «Сердало» газета.

Л. ЦЕЧОЕВА,
кхаь бера нана, Малгобекски района № 24 йолча Ново-Редантски юкъерча школа хьехархо.

Новкъостал дех

Газеташ хьакхахьац

Дукхадеза сона вайнахьа истори, цун йIаьхий фольклор. Хозахеташ еш аз а са дезала а вайнахьа эхь-эздел лах лаьца, из хьадаьиначa овлех йола материалаш. Цу тайпара материалаш сона каст-каста корайоагIа вай наьна меттала арадувлача «Сердало» газета тIа, иштта «СелаIад» яхача журнала тIа. Цудухьа дуккхача хана денз аз язду «Сердало» газет, наьна меттала арадувла журналаш.

Цхьабакъда, тIеххьарча хана сайна еза публикацеш наьна меттала еша наггахьа мара таро хилац са. ХIана?

Цу довна бехке ба тха районера связисташ. ДIа уйла ел оаша, укх 1990 шера дизза-пхезза мара лерттIа хьаденадац тхона гIалгIайи нохчийи меттала арадувла газеташи журналаши. Цу гIулакха духтIавала эттача, гIожагIча тайпара човха а ваь, дIавахийтар Слепцовская яхача машиннаькъа станцерча почтови отделене заведующес. Цул тIехьагIа со леткъар районерча хьакимашка. Амма, хIама хувца-м даланзар. Вешта, сона кхы а вогIа кхахьа баьлар почта. Цхьа масал доаладергда аз: биззача ноябрь бетта цхьаь цаI номер газет, журнал а данзар тха дезала. Района бувзама отделене телефон а теха, газеташ хьа ца кхухьалгах царга хоам бича, халла бетта цкъа хьадахь газеташи журналаши. Цхьайолча хана царгара хьахоз-укх тайпара къамаьлаш: «Почтальон цамогаш хиннай, цунна когаметта болх хьабе саг коравагIац».

Цхьацца бахьанаш а доахаш, царна тIехьашка лечкъа гIерталга мара, шоай бехк шоашта дIатIаэца безам ца хилар мара кхы хIама дац из. Алапи хьаэцача хана-м могаш ма хулий берригаш.

Цу дерригне дог эккхийт тIехьа тIайоагIача хана газеташи журналаши яздайта. ХIаьта бухсоццаш цунах зе доал редакцешта, царна гучахьа а доацаш, кIезиглу подписчикаш. Цудухьа сона бакъахьа хетар шун редакцес а кхыча газеташа а цу деша теркам тIабохийтаре, из нийрча гIулакх дIадаккхара шоашта могар доре. ТIаккха цунах пайда баргбар шинна а даьна: редакцешта а газеташ яздераштa а.

А. УМАЕВ,
Сунженский района Орджоникидзевская яха станица.

АТТА ДОАЦА ДЕКХАР

Седа зІамига йиІиг йолча хана кхелхар цун нана. Дукха ха ялалехьа дас керда сесаг йоалийр. Мадара тІера йолча дас дукха теркалйинцар йиІиге, кхы цун бала болаш даь-сесаг а яцар.

Кхувш йоагІача йиІиго дикха хьетадора, ше цІагІа сага ца эшалга, цу дешо бохам бора. Бера дог дохаде атта да, бакъда, дерзаде хала а...

Шераш дІаухар, да кхелхар. Цхьаь йисача йхиітта шу даьннача Седайна, ца деззаше, маьрел дайтар. Вахар ца товш, марашца къестта йийзар цун. Шийна даьй цІенна вІалла а безам бацар, кхы дукха цІайола кхаа а саг вацар. Иитта, тІакхаьч — кхаьчача бийсаш йоазаш, кхехера а наьха цІагІара хІазаш дехкаьче йоллалер. Шеделаду гІуланкаш зуламе долга ца ховш хиннай-теш из? Цу хаттара жоп дала атта дац.

Эттара тІехьа цхьан юрта даьча къоалах гучаьнна лаьцар из милице болхдеча...

Ланхе хьоахаьча Седах лаьца сона дийцар Грозненски РОВД кхувшбоагІарий инспекторе болхоча, милице хоккхагІволча лейтенанта Мальсагов Беслана.

Дикка ха я сона Беслан вовза, милице балха вахалехьа деза. Цу хана а вы из шийн хиннача бараъта юкъе сабарца, хьакхьал хиларца белгала.

— Цу калсаганара тха «вІашагІкхетар» хилар дІадаь шу доладуча хана, — дувц цо дІахо, — Цун дош дувца дезаш дар халахьа судо. ХІаьта, барайтта шу кхачанза хилараха, тхо ца а тохаш йитар. Тхо долча учете дІаотташ... Цун йоашна вахара наьк техкача, гучадаьлар, из иразе ца хилар. Тхоашта могаш дола новкъостал дир оаха Седайна. Дукха ха ялалехьа, аттув зулам дар из Грозненски СПТУ-10 деша дІаоттае, общежите моттиг яннха. Циъарчоа, дикача оагІорахьара дІадоладелар Седий кхахар, баьда тахна даланзар. ХІалха хиннача «мерзача» вахарцара безам дІабаланза бар, ше леладаь гІуланкаш дита хала дар.

Укх шера халкъа судо пуина чуялла ха техар. ХІанз шоргта ха я цунга ше леладаьчун уйла е.

— Беслан, сона ма харра, пхи — ялх шу да хьа болх а вахар а халача кхувшбоагІаращца дувзаденна. Мичахьара хьадоагІаш мо хет хьона, къаьстта кхувшбоагІарашта юкъе даьржа зуламаш делга?

— Бераштa кхетам балар эггара хьалха цІагІара хьадоагІаш да. Даьгара, наьнагара, бокккхагІа болча вежарашкара, йижарашкара, цар леладеча гІулакхашкара.

ВІаши дагардар хьетадеш, дукхабезаш, доаркІаш, цІиера де дезараш доагІача тайпара дІа-хьа дектьар — из иразе хила безача дезаде хилагна дардадоацар да.

Баьлув Беслан. Вайна ховш да, цхьанка бер Іодешие зуламо ца хулга. Даьшеи новцеши шоай берашка массе оагІорахьара — культурно, физически — дегІадоладара йоахко е еза уж зІамига долча хана деза. Бакъда, цу гІулакха дукха хьийзи хан яц. Уж дукхагІа йолча хана кхезига хул боккхагІчарга, хІаьта социальни оагІош а массане хьакхьа яц. Цудукъа дукккача дезашта керттера декхар хинна дІаэттад материальни эшарш кхоачашделга.

Кхувш йоагІача тІехьенна кхетам луча йоккха моттиг дІалоц школашкарча тайпа-тайпарча кружокаша, спортивни секцеша, музыкальни школаша. Шийн хиннакьа безам цига кхьа сзар лоархІаме гІулакх да. ХІана аьлча, дего тІаэшаш дола моллагІа а да, тахкха ара лела а ха кІезиагІа яс. ХІаьта ара шоай лоІаме бисача дердайна лелача кхелхетараштa зуламаш де дагадох.

Касг-каста кхелетарш бІаргаго йиш я подъездашка гІаьлеташ уваш, е шоайла зІамагІа хетача тайпарча моттигашта тІаьнийсвелча, ер сона бала болаш хІама дац, аьл дІа ца болаш, шоай хаинназа уж совцабар — бокххагІчар масаре а декхар. ХІана аьлча зІамига да, аьнна, хетача зуламаштарча хьалу денккий уголовни зуламаш...

Ховш хила деза, тІехьарча хана халкъа дувкхаршштени милице органаштен болх дукхагІа тІаккхийтарла. Из дувзадення да цкьаста кхувшбоагІараш юкъе, тІехьарча хана дукхагІа зуламе гІулакхаш гучадувлаш хиларца.

Цох лаьца дувца, аьнна, дехар дир аз Бесланга.

Халахета а, хІара шера бараштараш ца кагийча хана дешар дола зуламаш. Из районах кхоста ала йиш йолаш да. ХІана аьлча, из йоккхагІчарех наІ я. Из нийтта дале а, дни бийсен ца къоастадеш тайп-тайпара наькъаш лех уж кІезигдалийта.

Цхьаькха-м да, оаха тхоай берригa низ тІабахнийтарах гІулакх хургдац, нагахьа санна общественни организацеша а наха а новкъостал ца дой. КхувшйоагІа тІехье харпахьча наькъа тІа ялар алхха цун бехк хинна Іаи, из вай берригача общества бехк ба. Цудухьа деррига де деза вай, лакхе йийцача Седий яр санна кхел йола нах кІезигагІа хилийта.

Т. АМИШЕВА.

УнахцІено лораеш

1990 шера Пачхаьалкхен преми а луш белгалбаьхаб Іилмахой, медикаш хамарашкара тІой контакт йоацаш дохадара йола комплекс хьаярах. Инжевераштен лорашеи цхьана болх баро таро хилийтар урологически унахошта Іалаьмате чІоагІа ашаш йола «Урат-II» яха ше санна кхыйоаца аппарат хьае.

Преми еннараштa юкъе ба Лопаткин Николай Алексеевич, СССР медицински илмай Академе академик, урологе Іилма-тохкама института директор, Симонов Валентин Яковлевич, профессор, медицински Іилмай доктор, цу института отдела заведующи.

АхбІа шу гаргга ха я Даймехка медицине болх беш Н. А. Лопаткин вола. Санитар волаш волавеннав из, фельдшера болх баьб. Медицински институт чакхъяькхачул тІехьагІа, из — цхьоалагІча больнице хирург. Николай Алексеевича берзабаь, цун пациенташ хинна хІанз а цунна чІоагІа баркал яхаш, цуннара бувзам ца хадийташ ба. 1953 шера денз уролога болх беш ва из. ХІанз СССР АМН академик Н. А. Лопаткин урологе даькъе цІи хеза специалист лоархІаш ва.

Валентин Яковлевича Симонова къахьегама биографи кІор боанкхача шахте дІайолаеннай, цул тІехьагІа эскаре гІулакх деш хиннав, 1966 шера Москве чакхъяькхай ШоллагІа медицински институт. Мехка вузашта лаьрхІа 1984 шера «Урологе» учебник яздарах авторий группаца цхьана цунна еннай СССР Пачхаьалкхен преми.

Уж нах кховзткъеи иттлагІча шерашка «Урат-II» яха установка хьаяра болх дІаболабаьрех ба. Из аппарат вІалла а эшажагІа яц, хІаьта цхьайолча параметрашта тІех а я цу тайпарча доазол арахьарчарел. Из комплекс лелаяро боккха экономически пайда лу, урологически лазараш дола нах лазаро ӧзийтача халонах «Урат-II» кІалхарбоахилга ца лаьрхІача а.

Хала хете а, ше санна кхы йоаца установка, ше дика хилар цо дІагойта дале а сед чІоагІа безам болаш дІаэцац из больницешкеи клиникашкеи, кхыча мехкашкарча тайп-тайпара аппараташ вай даймехкаярел дикагІа я ала а гІерташ (хьалагадоххарах аьлча дукхагІйолча хана вайчарел эшажагІа уж яле а).

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) 1990 шерара СССР Пачхаьалкхен преме лауреаташ СССР медицински Академе академик, урологе Іилма-тохкама института директор Николай Алексеевич Лопаткини медицински Іилмай доктор, цу института отдела заведующи Валентин Яковлевич Симонови.

Н. АКИМОВА сурт. (ТАСС фотохроника).

Редактор **С. И. ЧАХКИЕВ.**

БАХАЧА НАЬХА ТЕРКАМГА!

Электрически сетий Грозненски предприяте дІахойт берригача абоненташка йоагаьяча электроэнергех йолча расчеташка сихха хьажанза баргбоацилга, хІаьта тІадиса декхар дІатакха а деза.

1990 шера 25 декабрь хьатІакхачалехьа йолча хана из дерригa чакхца доаккхе кхы тІа хоам ца беш электроэнерги соцаергья, хІаьта цу хьакъехьа йола цхьаккха претензи 25 декабрал тІехьагІа хьатІа а эцаргьяц.

ХОАМ

Политически институте (КПСС Нохч-ГІалгІай рескома общественни политически центра здане) вІашагІ а елла болх бе йолаенна «Универсал» яха хозрасчетни коммерчески центр.

Центра керттера декхар да массе оагІорахьара предприятешта, организацешта, гражданашта гІо дар цар экономически, социальни, юридически, проектни, кхыйола проблемаш кхоачашъеча.

Договорни хьисапе болх бара хозрасчетни Центро вІашагІйоах творчески коллективаш, хІаьта ишта цхьацаболча специалистий индивидуальни группаш а.

Цига дакъа лаца хьех оаха цхьана гІулакхаш леладе хьашт долаш мел вар.

Тха адрес: 364051, г. Грозный, ул. Красных Фронтовиков, 12.

Ца кхетар хатта йиш я телефонаца: 22-73-91, 22-25-04.

ТЕЛЕПРОГРАММА

11 ДЕКАБРЬ, ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.00 — 120 минут.
8.30 — «Шантаж» яха художественни фильм. 2-гІен 3-гІен сереш.
11.30 — Берий сахьат (французски меттала урок а луш).
12.30 — Ха.
13.00 — Коллаж.
13.05 — Шахматех йолча дунен чемпионате.
13.20 — Из хиннад, хиннад...
16.30 — ТСН.
16.45 — Мультфильмаш.
17.05 — «Марша йоагІийла, музыка!». Телемост Москва — Варшава.
18.20 — 9-гІа студи.
19.20 — Россе парламентски вестник.
19.30 — «Шантаж» яха художественни фильм. 3-гІа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — «Сий ма довлда безам дагабехачун». Концерт.
22.20 — Футбол. Кубок УЕФА. 1/8 финала. «Монако» (Франци) — «Торпедо» (Москва). Францера трансляци.
00.15 — ТСН.
00.30 — Шахматех йолча дунен чемпионате.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Метро». Документальни фильм.
8.35, 9.35 — Физика. 11 класс.
9.05 — Французски мотт. 1-ча шера Іомабераштa.
10.05 — Французски мотт. (2-ча шера Іомабераштa).
10.35, 11.35 — Географи. 7 класс.
11.05 — «Театр Бастик—Бастрейг». (Франци).
12.05 — Илли доахк Александр Левшина.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача съезде.
12.25 — «Хьайна зе а ца деш». Полтавски художественни музей.
12.50 — Ритмически гимнастика.
13.20 — ШозлагІа хьахьокхача телефильма сеанс. «Дачни истореш». 5-гІа сери — «Тешам».
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача съезде.
17.45 — Передачай программа.
17.50 — Музыкальни открытка.
17.55 — «Рынка реальносташ».
18.20 — Музыкальни открытка.
18.25 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — Хоккей. Новкъосташха вІашагІкхетар. «Монреаль Канадиенс» (Канада) — «Химик» (Воскресенск). Канадера передача. Перерыв (20.10) — Бийса дакъаьла хийла шун, бераш!
21.00 — А. Петерсон. № 7 йола симфони.
21.40 — Информационни программа.
23.40 — СССР Лаьхехьарча Совета сессе.

12 ДЕКАБРЬ, КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Шантаж» яха художественни фильм. 3-гІен 4-гІен сереш.
11.15 — «Марша йоагІийла, музыка!» Телемост «Москва — Варшава».
12.30 — Ха.
16.15 — ТСН.
16.30 — Выступлени ю «Домас» яхача иллеи халхареи ансамбла (Кени).
17.00 — Берий сахьат (английски меттала урок а луш).
18.00 — «Чилии вайи» яхача документальни фильма премьера.
19.30 — Актуальни интервью.
19.40 — «Шантаж» яха художественни фильм. 4-га сери.
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — Баянистий-аккордеонистий 1-гІа Дунен халкъашта юкъера конкурс. ДІакъовлар.
23.45 — ТСН.
00.00 — Шахматех йолча дунен чемпионате.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Ханаца цхьаь цхьана висача». Документальни фильм.
8.35, 9.35 — Информатикан вычислительни техникан лардаш. Фу де лургда бейсина.
9.05 — Немецки мотт. 1-ча шера Іомабераштa.
10.05 — Немецки мотт. 2-ча шера Іомабераштa.
10.35, 11.35 — Литература. 7 класс.
11.05 — «Кхела сахьат». Документальни фильм.
12.05 — «Чиъаьра хьатІабенача дийнахьа» яхача документальни фильма премьера.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача съезде.
12.25 — «Бух боацача аренахи боккхача михахи дола илли» г. Улан-Удерча Малхбоален-СибарегІен Пачхаьалкхен культура института дешархой концерт.
13.00 — «Дийнача байнарий город» яхача документальни фильма премьера.
13.20 — ШозлагІа хьахьокхача телефильма сеанс. «Дачни истореш» 6-гІа сери — «Эггара дІайхагІа дола денош».
14.15 — РСФСР халкъа депутатий арган йоацача съезде.
17.50 — Передачай программа.
17.55 — Музыкальни открытка.
18.00 — «Заман кІоаргалекашкара лераш» (нохчий меттала).
18.40 — «Возрождение». Репрессированни халкъий учредительни съезд, г. Москва, 4-гІа передача.
19.20 — Музыкальни открытка.
19.25 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса дакъаьла хийла шун, бераш!
20.15 — «Америкера дена письмо», 1-гІа передача.
21.00 — Вай фондашкара. С. Франк. Симфони ре минор.
21.40 — Информационни программа.
23.40 — СССР Лаьхехьарча Совета сессе.

13 ДЕКАБРЬ, ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Шантаж» яха художественни фильм. 4-гІен 5-гІен сереш.
11.25 — Берий сахьат (английски метта урок а луш).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматех йола дунен чемпионат.
16.30 — ТСН.
16.45 — Мультфильм.
16.55 — Музыкальни кІовхьараш. Л. Бетховен. № 3 йола симфони «Героическая».
17.45 — «...16 шу даланза а бокхагІа а бараш».
18.30 — Ха.
19.00 — Деловой курьер.
19.25 — «Шантаж» яха художественни фильм. 5-гІа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — МВД сводкаех.
21.55 — «Александр Вертинский: со цІавенав...»
23.25 — Дуненга хьежаш я камера.
00.25 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Размышление». Документальный фильм.
8.35, 9.35 — Природоведение. 4 класс.
9.05 — Испански мотт. 1-ча шера Іомабераштa.
10.05 — Испански мотт. 2-ча шера Іомабераштa.
10.35, 11.35 — Литература. 10 класс.
11.05 — «Бурда модена дувц...»
12.05 — В. Третьяковга хьалхаш дІалохх СССР Пачхаьалкхен камерни оркестро.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача съезде.
12.25 — Илли доах халкъа илле хоро. Минскера передача.
12.50 — Ритмически гимнастика.
13.20 — ШозлагІа хьахьокхача телефильма сеанс. «Дачни истореш». 7-гІа сери — «КарагІдаьнарий выставка».
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача съезде.
17.25 — Передачай программа.
17.30 — Хилакза йола репортаж. Бувзама проблемашка юхакхачар.
18.00 — Мультфильм.
18.10 — ИПП.
18.45 — Эжаж-Къонгий юрта маьждиг хьаделлаш сагІа деча (гІалгІай меттала).
20.15 — «Америкера письмо», 2-гІа передача.
21.05 — Выступлени ю «Русичи» яхача фольклорни ансамбла. Вильнюсера передача.
21.40 — СССР Лаьхехьарча Совета сессе.
22.10 — «Тхо да уж, вз даьла...» Художественни фильм (Премьера).

14 ДЕКАБРЬ, ПІАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Шантаж» яха художественни фильм. 5-гІа сери.
10.00 — «...16 шу даланза а бокхагІа бараш».
10.45 — «Анстанг Кич». Мультфильм.
10.55 — «Александр Вертинский: со цІавенав...»
12.30 — Ха.
13.00 — Коллаж.
16.30 — ТСН.
16.45 — «Образ». Лакхерча классашкарча дешархошта лаьрхІа литературни передача.
18.00 — Прогресс. Информаци. Реклама.
18.30 — Политически диалогаш. «БІаьшере».
19.30 — «Ну, погоди!». Мультфильм. 4, 5, 6 выпускаш.
20.00 — «ВИД» — хьахьокх: «Программа — 500», «Капитал-шоу «Тамаший аре».
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — СССР правительстве.
21.55 — «Из хиннад, хиннад...»
22.20 — «ВИД» — хьахьокх: «Взгляд», «Веди», «ТВУ», «Эльдорадо». Перерыв (23.50) — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «ТІехьален хьакъехьара къовсам». Документальни фильм.
8.45, 9.40 — Литература. 5 класс.
9.10 — Английски мотт. 1-ча шера Іомабераштa.
10.05 — Английски мотт. 2-ча шера Іомабераштa.
10.35, 11.35 — Литература. 6 класс.
11.00 — Остоженке вІашагІкхетар.
12.05 — Ялта-91.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача съезде.
12.25 — Мультфильм.
12.40 — ДІалохк Э. Анджапаридзе.
13.10 — ШозлагІа хьахьокхача телефильма сеанс. «Дошо тІаьск».
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача съезде.
17.45 — Передачай программа.
17.50 — Экологически дневник.
18.15 — Музыкальни открытка.
18.20 — ХІара письмо терхалде.
18.50 — Реклама.
18.55 — Информационно-публицистически программа.
19.30 — «Малав аьрда ког лувзар». Телефильм.
20.00 — Бийса дакъаьла хийла шун, бераш!
20.15 — Массанена йола спорт.
20.30 — РСФСР городий телестудеш. «Аукцион» (Хабаровск).
20.55 — «Іайха де хьайна гІо». Саморегулице методика. Х. М. Алиев.
21.40 — СССР Лаькхехьарча Совета сессе.
22.10 — «ХІанз дІабахийта». Художетвенни фильм. 1-гІен 2-гІен сереш.

15 ДЕКАБРЬ, ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — Вай беш.
9.00 — «Дошо боргІалгах бола фаьлг». Мультфильм.
9.30 — «Партнер».
10.00 — «Пространство и лирика». Художник С. Алибеков.
10.35 — Хьайбай дунен тІа.
11.35 — Хаоттам.
12.05 — Иллюзионни аттракцион.
12.25 — Режиссера И. Селезневай фильмаш. «Анна Петровна», 1-гІен 2-гІен сереш.
14.45 — Кинопрограмма «20 бІаьшере. Кхерамеча ханий хроника». «Дув къаьра баьраш» яхача художественно-публицистически фильма премьера.
16.05 — И. С. Тургенев. «Му-Му». Ленинградски Академически Замигача театра фильма-спектакла премьера.
17.50 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.35 — Россе парламентски вестник.
18.50 — «Хаоттам мичча беса бале а хургьа матч». 1-гІен 2-гІен сереш.
21.10 — Ха.
21.50 — П. И. Чайковске цІерагІча Московски Пачхаьалкхен консерваторе студентий хора концерт.
22.00 — Фу? Мичахьа? Маца?
23.00 — «О, джаз». Музыкальни спектакла премьера.
00.05 — ТСН.
00.20 — «Керда модель тахан». Профессиональни манекенщицай конкурс.
2.40 — Шахматех йолча дунен чемпионате.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.20 — «Финишал техьагІа» яха документальни фильм.
8.40 — Вовза шоашта: Т. Мурванидзе.
9.00 — Видеоканал «Содружество».
17.00 — Телепрограмма «Дезал».
18.00 — Детективни юхьиг, драматически моменташ, дуккхача хІамашка сатувсийташ бух болча цхьан запретах хинначун истори.
19.00 — Музыкальни открытка.
19.05 — Мультфильм.
19.15 — Шоана дола вІашагІкхетар. Композитор З. Чергизбиев (нохчий меттала).
20.15 — И. Бунин. Дувцараш. Іодеш СССР халкъа артиста И. Соловьева.
20.40 — Халкъа иллей венок. Свердловскера передача.
21.00 — Ха (сурдоперевод а йолаш).
21.40 — Авторски телевидени «Пресс-клуб».
23.40 — Бийсанара сеанс. «Ясь а Янин а». Художественни фильм.

16 ДЕКАБРЬ, КІИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Іуйрийна хьалхахье а.
10.00 — Даймехка гІулакх деш ба.
11.00 — Іуйрийнара сакъердаме программа.
11.30 — Путешественникий клуб.
12.30 — Шахматех йолча дунен чемпионате.
12.45 — Музыкальни киоск.
13.15 — УнахцІено.
14.00 — Фильм-бераштa. «Миллион хьовзам. Мукхвнача йнарале гІайре».
15.05 — «Рики-хохолок». Мультфильм.
15.25 — Юртара сахьат. Панорама.
16.40 — Фотоконкурс «Лаьтта — вай юкъара цІа».
16.45 — «Мича хьаж милици», «Саги закони» яхача циклацара документальни фильм. Бераш тІахьожам боацаш хилареи зуламаш дареи проблемех.
17.35 — Марафон-15.
19.00 — «Россе оазаш» яхача халкъа иллеш доахарий г. Еригроссийски телерадиоконкурс хьаеллара хетадаь концерт. Смоленскера трансляци.
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — «Маппет-шоу» яхача фильм-концерта премьера. 21-гІен 22-гІен сереш.
22.35 — Кинопанорама. Итальянски кинематографах.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядке отта!
8.15 — «Эос» яхача гречески ансамбла выступлени. Алма-Атаера передача.
8.45 — «Іалама памятникаш» яхача документальни фильма премьера (Волгоград).
9.25 — Путешественника клуб (сурдоперевод а йолаш).
10.25 — Видеоканал «Советски Росси».
12.55 — Хоккей. «Известия» яхача газета приза йола дунен халкъашта юкъера турнир. Сборни Чехословаки — сборни Канада.
15.30 — Мультфильм.
15.50 — Передачай программа.
15.55 — Телефильм.
16.10 — «Музыка хила дош».
16.50 — Хоккей. «Известия» яхача газета приза йола дунен халкъашта юкъера турнир. СССР сборни — Швеце сборни.
19.30 — «АЭС уляув я» яхача документальни фильма премьера.
20.00 — Бийса дакъаьла хийла шун, бераш!
20.15 — НийсагІа кагирхойяр. Минскарча кагирхой программайи телефильмайи фестивалах.
21.00 — Ха (сурдоперевод а йолаш).
21.40 — «Цкъа декабре». Художественни фильм.

РАДИОПРОГРАММА

11 ДЕКАБРЬ, ШИНАРА

5.00 — 7.30 — Москва.
7.30 — 7.45 — Муамаш. «Юртара Іуйренаш». (Эрсий меттала).
7.45 — Хоамаш (эрсий меттала).
7.55 — Музыка. Хаоттама. (Эрсий меттала).
8.00 — 8.15 — Москва.
8.15 — Передачай программа (эрсий меттала).
8.18 — Передачай программа (гІалгІай меттала).
8.20 — «Нохч-ГІалгІайче оаз» яхача республикански газетий обзор.
8.25 — «Сердало» яхача республикански газетий обзор.
8.30 — Моттигерча авторий иллеш (гІалгІай меттала).
9.00 — 9.15 — Москва.
9.15 — Приватизацей проблемаш (эрсий меттала).
9.30 — «Къона замахо». (ГІалгІай меттала).
9.50 — «Доши гІуланхи цхьан». (Нохчий меттала).
10.00—16.00 — Москва.
16.00 — Информационно-музыкальни программа. Радиостудера духьалара трансляци. (Нохчий меттала).
17.00—18.00 — Москва.
18.00 — Керда хоамаш. (Эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (ГІалгІай меттала).
18.20 — Іа дайха доахкий вай (Эрсий меттала).
18.40—01.00 — Москва.

12 ДЕКАБРЬ, КХАЬРА

5.00—7.30 — Москва.
7.30 — Муамаш. ЦІера кхерамзле. (Эрсий меттала).
7.40 — Хоамаш. (Эрсий меттала).
7.50 — «ДоттагІал». (Эрмалой меттала).
8.00 — 8.15 — Москва.
8.15 — Передачай программа. (Эрсий меттала).
8.18 — Передачай программа. (Нохчий меттала).
8.20 — «Нохч-ГІалгІайче оаз» яхача республикански газетий обзор.
8.25 — «Даймохк» яхача республикански газетий обзор.
8.30 — Нохч-ГІалгІай радио керда музыкальни записаш. (Нохчий меттала).
9.00 — 11.00 — Москва.
11.15—11.50 — Нохч-ГІалгІай композиторий музыка. (Эрсий меттала).
11.50 — «Юртара вахар». (Эрсий меттала).
12.00—16.00 — Москва.
16.00 — Информационно-музыкальни программа. Радиостудера духьалара трансляци. (гІалгІай меттала).
17.00—18.00 — Москва.
18.00 — Керда хоамаш. (Эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш. (Нохчий меттала).
18.20 — Сулейманова Рашида дІалохк. Музыкальни программа. (Нохчий меттала).
18.40—01.00 — Москва.

13 ДЕКАБРЬ, ЕРА

5.00—7.30 — Москва.
7.30 — Муамаш. ДІоагІа къамаьл. (Эрсий меттала).
7.40 — Хоамаш. (Эрсий меттала).
7.50 — Музыка. Хаоттам. (Эрсий меттала).
8.00—8.15 — Москва.
8.15 — Передачай программа. (Эрсий меттала).
8.18 — Передачай программа. (ГІалгІай меттала).
8.20 — «Нохч-ГІалгІайче оаз» яхача республикански газетий обзор.
8.25 — «Сердало» яхача республикански газетий обзор.
8.30 — Халкъа иллеш (гІалгІай меттала).
9.00—11.15 — Москва.
11.15 — Халкъа этиках дола къамаьл. (Нохчий меттала).
11.30 — Рынок: маІан мишттаь цун? (Нохчий меттала).
11.45 — Мебелий дефицити, ийцархоша сатувсари. (Эрсий меттала).
12.00—17.15 — Москва.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам. (Эрсий меттала).
17.16 — Моттигера радиос къамаьл ду. Шелковский районера передача.
18.31 — «Шоана, юртара баххлой». Концерт. (ГІалгІай меттала).
18.00 — Керда хоамаш. (Эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш. (Нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш. (ГІалгІай меттала).
18.30 — Халкъа иллей концерт. (Нохчий меттала).
19.00 — 01.00 — Москва.

14 ДЕКАБРЬ, ПІАЬРАСКА

5.00—7.30 — Москва.
7.30 — Муамаш. «Юртара Іуйренаш». (Эрсий меттала).
7.45 — Перестройка публицистий бІаргащца. (ГІалгІай меттала).
8.00—8.15 — Москва.
8.15 — Передачай программа. (Эрсий меттала).
8.18 — Передачай программа (Нохчий меттала).
8.20 — «Нохч-ГІалгІайчен оаз» «Даймохкин» яхача республикански газетий обзор.
8.30 — «Юртара вахар». (Нохчий меттала).
8.45 — Динала — предприятий книга. (ГІалгІай меттала).
9.00 — 11.15 — Москва.
11.45 — Передовой коллективера портрет. (Нохчий меттала).
12.00—17.15 — Москва.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам. (Эрсий меттала).
17.16 — Нравственноста уйлаца. (ГІалгІай меттала).
17.31 — «ЦІий сегаш». (ГІалгІай меттала).
17.46 — Музыка. (ГІалгІай меттала).
18.00 — Керда хоамаш. (Эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш. (Нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш. (ГІалгІай меттала).
18.30 — Музыка. (Эрсий меттала).
18.40 — Нахи шераши. (Нохчий меттала).
19.00—01.00 — Москва.

15 ДЕКАБРЬ, ШОАТТА

5.00—7.30 — Москва.
7.30 — Муамаш. «Юртара вахар». (Нохчий меттала).
7.45 — Хоамаш. (Эрсий меттала).
7.55 — Музыка. Хаоттам. (Эрсий меттала).
8.00—8.15 — Москва.
8.15 — Передачай программа. (Эрсий меттала).
8.18 — Передачай программа. (ГІалгІай меттала).
8.20 — «Нохч-ГІалгІайче оаз» яхача республикански газетий обзор.
8.25 — «Сердало» яхача республикански газетий обзор.
8.30 — Дуне цхьан кІирагІа. (Нохчий меттала).
8.40 — Музыка. (Эрсий меттала).
8.45—10.15 — Москва.
10.15 — М. Мамакаева 80 шу дизарах. «Яздархой граждании». (Нохчий меттала).
10.35 — Музыка. (Эрсий меттала).
10.40 — Бехктокхамий дефицит. (Нохчий меттала).
11.00 — «Къонал» (Эрсий меттала).
11.30 — «УнахцІено» радиожурнал. (Эрсий меттала).
12.00—15.15 — Москва.
15.15 — Доазол арахьара эстрадий концерт. (Эрсий меттала).
16.00 — «Хано дІадех». (ГІалгІай меттала).
16.15 — «Шоаттадена вашагІанкхетар». Концерт. (ГІалгІай меттала).
17.00—18.00 — Москва.
18.00 — Музыкальни почта. (ГІалгІай меттала).
19.00 — 01.00 — Москва.

16 ДЕКАБРЬ, КІИРАНДИ

5.00 — 7.30 — Москва.
7.30 — Муамаш. Передачай программа. (Эрсий меттала).
7.33 — Передачай программа. (Нохчий меттала).
7.35 — «Нохч-ГІалгІайче оаз» яхача республикански газетий обзор.
7.40 — «Даймохк» яхача республикански газетий обзор.
7.45 — Ден темагІа. (ГІалгІай меттала).
8.00 — 8.15 — Москва.
8.15 — Моаршал да шуга. (Эрсий меттала).
9.00 — 11.30 — Москва.
11.30 — КІирандийнахьара музыкальни программа. (Эрсий меттала).
12.00—15.15 — Москва.
15.15 — «Дешархо». (Нохчий меттала).
15.30—16.00 — Москва.
16.00 — «Литературни Нохч-ГІалгІайче». (Эрсий меттала).
16.30 — Реклама. (Эрсий меттала).
16.40 — Ногайский музыка. (нохчий меттала).
17.00 — 18.00 — Москва.
18.00 — «Иллеца доттагІал дарий» концерт. (Нохчий меттала).
19.00 — 01.00 — Москва.

Хаоттам

Тахан республике гІоллеи Грозней морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, Іуйрийна цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, малхбоалехьара секунде 0—5 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 1—6, Грозне 3—5 градус йІовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, тайп-тайпарча оагІонашкахьара секунде 3—7 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилен фегара температура —3 —8, дийнахьа 0 +5 градус йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

Нохч-ГІалгІай Республика йоазонхой Союза правлене кодам бу СССР йоазонхой Союза членага А. У. Мальсаговга цун да
МАЛЬСАГОВ УВАЙС
кхалхар чІоагІа хала а хеташ.

«СВЕТ» Газета Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской Республики

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

НАШ АДРЕС: — 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-73; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковска, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 3383.